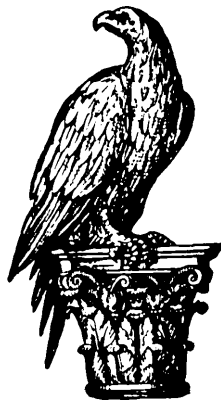

PALAESTRA

LATINA

ANN XXXIV (Fasc. II) – N. 186
M. JUNIO – A. MCMLXIV

PALAESTRA LATINA

Trimestres litterarum latinarum commentarii CAESARAUGUSTAE edendi

PRETIUM MITTATUR OPORTET AD ADMINISTRATOREM:

San Antonio M.ª Claret, 37 - ZARAGOZA

vel ad Procuratores singularum nationum

Scripta ad Moderatorem: Conde, 2 - Barbastro (Huesca)

Constat in Hispania et America Hispanica: 80 pesetis; in Gallia: 10 francis; in Italia: 1.200 libellis; in Germania: 8 marcis; in Anglia: 15 solidis; in reliquis civitatibus, 2 dollaribus.

PALAESTRA ADULESCENTIUM: Constat in Hispania et America Hispanica: 25 pesetis; in Gallia: 3'5 francis; in Italia: 350 libellis; in Germania: 2'5 marcis; in reliquis civitatibus: 0'80 dollaris.

Depósito Legal L. 12 1958

Editur Ordinarii et Superiorum permissu

INDEX

ANN. XXXIV (Fasc. II) N. 186

M. JUNIO A. MCMLXIV

C. EICHENSEER, O. S. B., <i>De urbe Monaco saeculis sexto decimo et postero multum exulta</i>	289
J. M. MIR, C. M. F., <i>Nova et Vetera: In aëriportu</i>	305
J. AMBROSI, <i>Iter Dantis in Deum: Infernum: Geryon, Ulixes, Huginus Comes</i>	314
R. SCHMITT, <i>Theodorus Heuss, primus Foederatae rei publicae Germanicae praeses, mortem obiit</i>	320
<i>Epistularum inter socios commercium: P. BASILIUS - MIR, MIR - C. EICHENSEER</i>	323
L. M. SANSEGUNDO, O. S. B., <i>Horis subsicivis</i>	328
BIBLIOGRAPHIA, I. <i>González, Philoponus, A. Marqués</i>	329

PALAESTRA ADULESCENTIUM

N. Mangeot, <i>De ratione edendi apud Romanos</i>	337
A. Luna, C. M. F., <i>Gallus ille «Passionis»</i>	338
R. Sarmiento, C. M. F., <i>Mira prodigia</i>	339
J. M. Mir, C. M. F., <i>Saguntum urbs opulentissima ab Hannibale deletur III</i>	340
G. Gañán, <i>De morte Kennedy. — C. Ojeda, Verborum aenigmata.</i>	342
N. Mangeot, S. J., <i>Da mihi spongiam et citharam. — Ridete, pueril — Solutiones</i>	343
H. H. Huxley, <i>Homeri epigramma XIII. — Quadratum magicum. — J. Aramendía, Tentoria movamus!</i>	344

PALAESTRA LATINA

LITTERARUM LATINARUM COMMENTARII
A SOCIIS CLARETIANIS EDITI

ANN. XXXIV (FASC. II) — N. 186

M. JUNIO

A. MCMLXIV

De urbe Monaco¹ saeculis sexto decimo et postero multum exulta

Duces Bavarorum Bavariae caput conformare coeperunt inde a saeculo sexto decimo post Christum natum suis ipsorum consiliis usi sed sedi principali magis magisque plurimum tributuri, cum superioribus saeculis cives ipsi speciem urbis curare soliti sua consilia ad effectum adduxissent. Tunc res civitatis et ecclesiae et aulae ducalis inter se concorditer conjunctae multo magis a ducibus regi coeptae sunt, quorum effectum est opera, ut etiam auctoritas ecclesiae majoris fieret momenti. Jam vero quo majora incrementa huic urbi principi afferuntur, eo magis fit quasi speculum totius Bavariae, historiae dico Bavaricae, artium, vigoris, vitae; id quod permansit, quamquam his annis novissimis nostrae aetatis multa illuc illata sunt elementa aliena.

Aula autem ducis quanto plus amplificatur, tanto longius in mediam versus urbem procurrit, quamquam ante arx nova, interea jam pridem inventerata, in margine moenium constructa est. Ergo ab anno millesimo quingentesimo sexagesimo tertio usque ad annum millesimum quingentesimum sexagesimum septimum Villelmus Egkl, architectus indigena, aedificiorum tractum construxit, qui dicitur artificiorum², quae hodie nominatur moneta, unde prospicitur in cavaedium insigne quoddam structurae genere, quod a renatis artibus nomen accepit³, cuius pulchritudine, robore, asperitate admiratio excitatur. In horum aedificiorum oecis multae res artificiosae maxime egregiae collectae continentur, inter quas hic illic sunt reliquiae memorabiliores quam praestantiores, velut illa restis, qua Judas Isca-

1. Monacum (seu Monachium) = München, Munich, Munique, Monaco; Cf. LATINIT. 9 (1961) 122 (adn. 2).

2. *Kunstkamer*.

3. Cf. AAS 48 (1956) 611; 49 (1957) 400, 700; 50 (1958). 65.

riotes se suspendisse fertur ⁴. Praeter hoc primum Germaniae horreum operum artificiorumque ⁵ etiam antiquarium, quod dicitur, jam pars erat aulae novae, ubi perpulchrum quoddam C. Juli Caesaris caput antiquis Romanorum temporibus sculptum asservatur. Artium igitur renatarum et litterarum redintegratarum nuntii etiam in Bavariam pervenerunt ipsique duces adducti sunt, ut patroni Maecenatesque exsisterent. Quo factum est, ut inde ab Albrechto V (1550-1579) haec regia liberalitas jam superioribus saeculis aliquatenus in artificia varia collata principum Wittelbacensium ⁶ quodammodo propria esset; quae munificentia civitati urbiue decori est. Albrechtus autem Quintus, qua erat humanitate, in litteris excolendis decessoribus suis nihil cessit. Immo anno millesimo quingentesimo duodesexagesimo bibliothecam aulicam condidit, cui anno millesimo quingentesimo septuagesimo primo libros praestantissimos Johannis Jacobi Fuggëri, civis illius celeberrimi Augustani, inseruit. Quae bibliotheca publica hodie omnium Germanicarum longe amplissima est, si Lipsiensem ⁷ excipias, qua vicies centena et sescenta milia voluminum continentur, Monacensi vicies centena milia ⁸. Imprimis ille musicam artem ita excolebat, ut symphoniaci aulici Monacenses, quibus Orlandus (seu Rolandus) Lassus ⁹ praeerat moderandis, in optimis totius Europae orbisque terrarum tum noti numerarentur. Idem, id quod summi momenti fuit, Jesuitas anno millesimo quingentesimo undesexagesimo Monacum vocavit. Hinc omnibus locis Bavariae fides catholica secundum decreta consiliaque concilii Tridentini ¹⁰ renovata neque vi neque coactu civitatis, sed opera sodalium hujus ordinis religiosi, qui ad populi captum facultatemque res sensibus oculisque magis percipiendi quam consilio et ratione accommodati hanc indolem Bavavorum in emolumentum religionis verae convertere non dubitaverunt. Albrechtum autem anno millesimo quingentesimo undeoctogesimo mortuum homines cum laudibus prosecuti asseveraverunt fuisse dominum piissimum et praeclarissimum et prudentissimum, qui homines litteratos artificiososque dilexisset Bavariam intrinsecus et extrinsecus exornaturus.

4. Cf. VULG. Matth 27, 5 Et projectis argentis in templo, recessit et abiens laqueo se suspendit. Cf. act. 1, 18.

5. Cf. PLIN. epist. 8, 18, 11 (ed. Schuster, Lipsiae 1958, p. 262, 18 sq.) tantum illi pulcherrimorum operum in horreis, quae neglegebat. Cf. ThLL VI, 3 2987, 41-76 (*horreum*). BACCI, Lexicon ⁴, Romae 1963, p. 490: museum (*Varr. - Suet. et al.*).

6. Wittelbacenses = Wittelsbacher.

7. Lipsia = Leipzig.

8. anno 1960.

9. *Orlando di Lasso*; cf. commentarios qui inscribuntur «Bayernland» 59 (1957) 453: tabula picta photographice et typographice reddita. Cf. VITAM LATINAM n. 18 (*Janvier 1963*), p. 65 sq.

10. celebratum est Tridenti (*Trient, Trento*) anno 1545-1563.

Hujus vestigiis Villelmus V, filius ejus¹¹, insistebat, qui omni cogitatione curaque rei publicae regendae religionique conservandae deditus saepe numero more eremitarum¹² precibus Deo adhibendis et operibus Christianae caritatis¹³ faciendis¹⁴ vacavit nihilominus sollemnia splendidissime saepe molitus. Nuptiae ejus perquam sollemnes, quibus cum Renata Lotharinga copulatus est, per duas hebdomades celebratae sunt, quibus quattuordecim diebus divinis officiis peractis missarumque sollemnibus cantatis¹⁵ Deo supplicabatur, splendidis spectaculis scaenicis, ludis equestribus¹⁶, saltationibus et choreis, ignibus festis succensis¹⁷, epulis apparatusissimis, ubi plus quingenti boves atiles a convivis comedebantur, animi corporaque delectabantur. Neque umquam in comitibus Villelmus Orlandum Lassum, quo musico aulico familiariter utebatur, diu desiderabat. Idem, qui merito Pius cognominatur, anno millesimo quingentesimo octogesimo tertio, quo prima conventio inter Apostolicam Sedem et solium regium Bavaricum facta est¹⁸, non solum expeditionem in Colonienses¹⁹ suscepit²⁰, qua fides doctrinaque catholica Rhenaniae et Vestfaliae servata est, sed etiam fundamenta ecclesiae Jesuitarum sancto Michaëli archangelo dedicandae eorundem coenobii jecit, unde hic annus regiminis ejus omnium longe summi fuit momenti. Quo templo Christiano nullum est pulchrius et amplius a septentrionibus Alpium situm, quod structurae genere artium renatarum constructum est. Vix igitur centum annis post ecclesiam Beatae Mariae excitatum est. At quae mutatio rerum! Nam haec ecclesia structurae Gothicae, quae est aspectu acerbior, cum sit ipsa reverentia quodammodo in lapidibus insculpta, illic aspectus hilarior spatii solis radiis perfusi, ubi ingens aula templi

11. regnavit annis 1579-1597.

12. Cf. ThLL V, 2 746, 65-747, 4: eremita, -ae m. i. q. *anachoreta in eremo habitans*; cf. CASSIAN. conl. 19, 7 (CSEL 13, 541, 20) *quisnam coenobiotae, quis eremitae sit finis*. 19, 8, 4 (p. 542, 26).

13. Cf. AUG. civ. 5, 26, 39 (CChL 47, 162) [*Christianos*] *Christiana caritate dilexit*.

14. Cf. Cic. Verr. 2, 145 (ed. Klotz, Lipsiae 1923, p. 131, 7) *LEX OPERE FACIUNDO*. 2, 146 (p. 132, 26-135, 1) *HOC OPUS BONUM SUO CUIQUE FACITO*. 2, 148 (p. 133, 21 sq.) *diem praestituit operi faciundo Kalendas Decembres*.

15. Cf. SACR. Gelas. 1, 100 tit. PS. MAX. TAUR. serm. app. 25 (Migne, PL 57, 900 C) *aut audire*. Cf. ThLL VIII 1135, 71. 1137, 57: *missa*.

16. Cf. DU CANGE, *Glossarium mediae et infimae Latinitatis*, tom. IV, Niort 1885, p. 174: *haestiludium, quod vulgo torneamentum (=torneo, Turnier) vocant*

17. Cf. STAT. silv. 4, 8, 37 (ed. Klotz, Lipsiae 1911, p. 127) *festos cumulare altaribus ignes*. — *Feuerwerk* (ignes artificiales), *fuegos artificiales*, *fuochi d'artifizio*, *feu d'artifice*, *fireworks*, *firework display*.

18. Cf. ThLL IV 845, 47-82: *conventio i. q. pactio*.

19. *Colonia (Agrippina) = Köln*.

20. Cf. ThLL V, 2 1627, 78 sq. (*expeditio*): SURT. Tib. 37, 4 *expeditione suscepta* (Dom. 6, 1. ALC. AVIT. epist. 91 [MGH auct. ant. VI, 2 p. 99, 4] *in ipso susceptae expeditionis proclactu*).

rotunda cameratione²¹ immensa contegitur, qua in hoc genere nulla est major a septentrionibus Alpium constructa. Ejusdem aedis sacrae majus altare spectantium admirationem movet, cujus operis structura posterior item secundum renatarum artium normam affabre confecta²² et tam auri quam argenti laminis prorsus obducta, cui est imago Michaëlis archangeli inserta, quam Christophorus Schwarz, qui non raro Raffael dicitur Germanicus, mira venustate pinxit²³, sursum paene usque ad lacunar eminet. Ibidem staturae parietibus presbyterii²⁴ et ipsius atrii²⁵ affixae sunt, quae in officina seu artificina²⁶ Huberti Gerhard, maximi illorum temporum id genus artificis, conficiebantur, qui fuit natione Hollandus²⁷ ut Fridericus Sustris architectus. Haec moles sacra etiam nunc diebus dominicis vel festis splendore veteris renidet, cum inter missarum sollemnia modi ab Orlando Lasso vel Praenestino²⁸ vel Mozart vel Haydn compositi canuntur et sacerdos sacra veste indutus liturgiae²⁹ divinae munere fungitur in presbyterio radiis solis illustrato constitutus. Quae quisque contemplatus mysteria non jam condicionis tantum terrestri cognoscet, cur illa aetate illuc homines rapti sint quadamtenus jam in terris beatitate caelesti complendi, quamvis nondum illi modi musici Mozartiani tam hilares quam pii resonuissent.

Hunc in modum tum Jesuitae cum Monaco tum Ingolstadio³⁰ in omnem fere Bavariae regionem profecti fundamenta fidei firmaverunt animosque populi religione recta radicitus renovata splendoreque sacrae liturgiae multiplicato inflammaverunt. In his caerimoniis³¹ sollemnissimis sacramentalis

21 Cf. SPART. Carac. 9, 5 (ed. Hohl, Lipsiae 1955, p. 191, 3) ex aere vel cypro cancelli suppositi esse dicuntur, quibus cameratio tota *thermarum* concredita est. Cf. ThLL III 204, 69-72.

22. Cf. AAS 50 (1958) 850: (*Cracoviae*) Multae in eo [*templo*] arte renident cellae, quas inter, praeter Sancti Dominici, illa praenobilis marmoream Sancti Hyacinthi arcam, ab extremo Balthasare Fontana, Italo architecto, iuxta renascentium artium normam affabre confectam continens

23. Cf. AAS 50 (1958) 305: (*coenobium Viltinense [Wilten]*) movent ibi praecipuam admirationem manus Matthaei Günther, artificis Augustani, qua sacras imagines ad Deiparam pertinentes ... mira venustate depinxit, opus tectorium *eqs.*

24. presbyterium est is locus ecclesiae, qui altari majori circumiacet, ubi sacerdotes (i. e. presbyteri) consistere consueverunt; cf. Codicem Juris Canonici, i. e. juris vigentis ecclesiae catholicae, can. 1455: extra presbyterium.

25. Cf. ThLL II 1101, 10-1104, 67 (*atrium*).

26. Cf. ThLL II 703, 36: artificina in qua artes exercentur Gloss. V 590, 51 *ex Osterno*.

27. Cf. Ijsewijn et Jacobs, VITA LATINA n. 6 (Janvier 1959), p. 24, adn. 2: Anmadvertendum ... Hollandiam provinciam tantum esse regni cui nomen Nederlandia (*Netherlands; Niederlande; Pays-Bas; Olanda*); cf. *ibid.* p. 20.

28. *Palestrina*.

29. Cf. AUG. in psalm. 135, 3. 39 (CChL 40, 1959) ministerium vel servitium religionis, quae graece liturgia vel latra dicitur.

30. *Ingolstadt*.

31. Cf. ThLL III 100, 1-103, 51.

processio³² diei festi Corporis Christi seu pompa theophorica³³ numerabatur, quae Villoelmo V regnante in eucharistici³⁴ Domini triumphum ingentem per urbis vias vicosque actum evasit. Quae res ut prospere succederet, magnopere Jesuitae, quos jam saepius diximus, effecerunt. Quod agmen sacrum ita instruebatur, ut fabri collegiis distincti³⁵ carios splendide apparatus per vias ducerent, quibus facta salutis a Deo dispensatae per personas quasi per imagines vivas spectantibus monstrarentur. Cuncti autem clerici omnesque aulici, denique multa milia popularium sacrosanctum sacramentum, quo Christus mediator Dei et hominum unicus³⁶ sub specie panis absconditus circumfertur, comitabantur. In viis vero milites vestimentis multicoloribus ipsorum propriis convestiti constituti sunt pro Summo Rege Immortali quasi excubitori. Anni autem millesimi quingentesimi octogesimi quarti die festo Corporis Christi imbres ventis agitati ita ingruebant, ut plerique iudicarent foras ecclesiae³⁷ procedi non posse. Cum vero is, qui fuit tum ecclesiae Beatae Mariae praepositus, quae nunc est ecclesia cathedralis, sub divum prodisset et Orlandus Lassus canticum, quod est «Gustate et videte, quam suavis sit Dominus timentibus eum et confidentibus ei», incohasset, eo ipso temporis momento tempestate subito sedata nubibusque disiectis sol ita resplenduit, ut plurimi crederent miraculum³⁸ esse factum.

Villelmus autem Quintus non solum siti sedandae aulicorum civiumque sed etiam aerario publico exhausto novis redditibus replendo providere coactus braciatorium³⁹ aulicum, id est aedificium intra eam aulam, quae nunc dicitur vetustior, situm, ubi cervesia⁴⁰ coqueretur postmodum celeberrima, anno millesimo quingentesimo undenonagesimo ratum habitum constru-

32. Cf. PAI. LAT. n. 184: 33 (1963) 196, adn. 30.

33. Cf. SLEUMER, Albert, *Kirchenlat. Wörterbuch 2*, Limburg/Lahn 1926. p. 779 sq.: processio theophorica est processio, qua Sanctissimum, quod dicitur, in ostensorio expositum gestatur.

34. Cf. ThLL V, 2 1004, 77-1005, 2

35. *Zünfte*; cf. AEN. SILV. PICCOLOMINI (ed. Berthe Widmer, Basel/Stuttgart 1960) p. 366: summa ... Imperii penes magistrum civium ... post hunc magister zunftarum sequitur. Habent enim singulae artes mechanicae zunftam ..

36. Cf. VULG. I Tim. 2, 5.

37. Cf. AUL. apol. 50 *tabes si foras corporis prospiravit*.

Cf. ThLL VI, 1 1039, 76-1040, 23 (*foras*: II praepositio).

38. Cf. AUG. serm. 242, 1 (*Migne*, PL 38, 1139) Praeter consuetudinem facit Deus miracula, quia Deus est. Cf. ThLL VIII 1056, 81-1057, 4: miraculum: iuncturae verbales: dare, edere, exhibere, facere, implere, movere, operari

39. Cf. Eichenseer, VITA LATINA n. 8 (Sept. 1959), p. 55 et 61, adn. 9. *Brauerei, birreria, cerveceria, brasserie, brewery*.

40. Hisp.: *cerveza*, germ.: *Bier*, ital.: *birra*, francog.: *bière*, angl.: *beer*. — Cf. ThLL III 943, 66 944, 20: *cerves (i) a (cervis (i) a)*, -ae f. *vocabulum celticum esse videtur*. Cf. Bacchi, LATINIT. 8 (1960) 18: *gelidam cervisiam (sorbillare)*.

dum curavit, ubi tribus annis post primum ille potus inibi decoctus venit⁴¹. Cui generi potionis etiamnum plurimi, qui id studuerunt, ut Monacum inviserent, eodem fere loco adeo indulgent, ut non raro obliviscantur praeter potulenta praecellentia cum botulis albis excellentissimis alias quoque res non minus delectabiles praeberi.

Jam triginta annis ante Albrechtus Quintus ratus vetere genere scholarum non jam novis necessitatibus satisfieri⁴², per Jesuitas, quos vocaverat, gymnasium condidit Monacense, quod ceteris ejusdem modi ludis provinciarum per complura saecula exemplum erat imitandum. Ibi discipuli scientia religionis rite instructi ita litteris liberalibus imbuebantur, ut latinam praecipue linguam discerent, quasi esset lingua recentior. In colloquiis autem constituendis primo libellis Erasmianis⁴³ postea progymnasmatis Latinitatis, quae composuerat Jacobus Pontanus, usi tam in consuetudine cottidiana colenda quam in rhetorica exercenda et scriptionibus faciendis multum profecerunt id nixi, ut ipsi sua sensa scirent sollerter et diligenter verbis ad persuadendum aptis exprimere. Praeterea lingua graeca et lingua hebraica docebantur, quibus linguis saeculo posteriore historia, geographia, arithmetica, mathematica, physica, lingua germanica linguaeque recentiores additae sunt. Cursus vero disciplinae anno millesimo quingentesimo nonagesimo nono ratione quadam studiorum ad certam legem ita revocatus est, ut tota institutio scholae in quinque sexve gradus distribueretur⁴⁴, quarum classium hodie novem numerantur. Quem ludum jam anno millesimo quingentesimo undesexagesimo institutum et tempore quadragesimae⁴⁵ anni insequentis sollemniter inauguratum primo ducenti deinde trecenti, denique anno millesimo sescentesimo tricesimo primo mille quadringenti sexaginta quattuor discipuli frequentabant. Qui numerus modo imminuebatur modo augebatur a septingentis usque ad mille, atque id quidem usque ad medium saeculum duodevicesimum. Aedificium autem templo sancti Michaëlis continuum

41. Cf. FREY, Hans, *Beiträge zur Kulturgeschichte des bayerischen Brauwesens, in commentariis qui inscribuntur Bayernland* 59 (1957) 93

42. De scholis prioribus parochialibus Albrechtus V his verbis iudicat: «In quibus quidem scholis. . . pueri litterarum fundamenta recte discere nequeunt, quoniam dicti rectores, qui eos instituunt, cottidianis officiis in ecclesiis huiusmodi praesertim matutino tempore, quando puerorum ingenia maxime exerceri deberent, decantandis ita occupantur et detinentur, ut pueros neglere oporteat ... JOACHIMSEN - VON WELZ, *Aus der Vergangenheit des Münchner Wilhelmsgymnasiums*, München 1959, p. 79, adn. 5; cf. *ibid.* de nominis forma Italica urbis Monaci vetustiore (p. 80, adn. 13); Polancus ad Canisium (epist. Canisii II, 566) scripsit: Molto ci siamo consolati in Domino de intendere, che ... la eccellenzia del ducho de Babiera habia caclato quel altra peste di Monicho

43. DESIDERII ERASMI Roterodami *Colloquia familiaria et encomium moriae*, editionis stereotypae C. Tauchnitzianae nova impressio, tom. II, Lipsiae (sine anno).

44. Cf. JOACHIMSEN - VON WELZ, *op. mem.*, p. 13 35.

45. *cuaresma, quaresima, carême, Fastenzeit, Lent.*

hujus scholae, quae primo in domo quadam areae Augustinianorum instituta erat, anno millesimo quingentesimo septuagesimo sexto ab Albrechto V constructum Vilelmus V anno millesimo quingentesimo nonagesimo primo nova ala valde amplificavit, unde hoc gymnasium inde ab anno millesimo octingentesimo undequingentesimo nominatur Vilelminum, ut ab aliis scholis similibus discernatur hodie in alio urbis loco constitutum⁴⁶. In hac schola ab anno millesimo septingentesimo sexagesimo quarto usque ad millesimum septingentesimum septuagesimum Johannes Michaël Sailer, qui postea curriculo magisterii eximii transcurso⁴⁷ episcopus ille celeberrimus Ratisponensis⁴⁸ constitutus est, antequam ordo Jesuitarum a. d. XII Kal. Augustas anni millesimi septingentesimi septuagesimi tertii dissolutus est suppressus, doctrinis artibusque liberalibus atque summa pietate erga Deum et homines instructus est. Eidemque ludo moderando Georgius Lurz, qui anno millesimo nongentesimo tricesimo secundo commentarios Societatis Latinae Monacensis edere coepit, usque ad annum millesimum nongentesimum tricesimum quartum praefuit⁴⁹. Ipsum autem gymnasium hoc celeberrimum atque primigenium Bavaricum temporibus tyrannidis Hitlerianae⁵⁰ non mediocriter quassatum feliciter restitutum est, ut esset etiam in posterum doctrinae, virtuti, pietati sacrum⁵¹.

Homines autem saeculi sexti decimi, de quibus agimus, illis temporibus non solum contionibus ad religionem instituebantur, sed etiam ludis scaenicis, quibus ii potissimum discipuli videbantur erudiendi, qui scholas Jesuitarum frequentabant. Quae fabulae cum non raro tantae essent, ut uno die peragi non possent⁵², cunctis subsidiis scaenicis ingentique multitudine histrionum actae sunt. Eis partes musicae, cantus chorales saltationesque insertae erant, quo apparatu ipsa argumenta veritatibus fidei salutisque innixa in populi animos magis insinarentur. Verba autem ipsa latina ab interpretibus explanabantur, ut plebes quoque, quid ageretur, intellegerent. Hae quidem fabulae quamvis non omnes ejusdem praestantiae fuerint eximiae,

46. *Thierschstrasse (via Thirsiana) n. 46*: illuc, in domum a rege Ludovico II, aedificatam, translatum est die 24 Oct. 1877; cf. JOACHIMSEN - VON WELZ, *op. mem.*, p. 39 (adn.) et p. 55. Cf. opus quod inscribitur: *Festschrift zur Vierhundert-Jahr-Feier des Wilhelms-Gymnasiums 1559-1959*, München 1959. Triginta fere milia discipulorum ibi (usque ad nostra tempora) studiorum cursum perfecerunt (Max. Leitschuh, *epist.* 4 Juni 1960 data).

47. Cf. COD. Theod. 6, 35, 14 quindecenni transcurso curriculo (=ThLL IV 1507, 56 sq.).

48. Ratispona (seu Ratisbona) = Regensburg; Sailer ibi episcopavit annis 1829-1832.

49. mortuus est 30. 1. 1947; cf. SOCIET. LAT. 13 (1947) 1; Cf. JOACHIMSEN - VON WELZ *op. mem.*, p. 69; cf. Ijsewijn et Jacobs, *VITA LATINA* n. 7, avril 1959, 84.

50. annis 1933-1945; cf. SOC. LAT. 10 (1942) 62: edictum Hitlerianum.

51. Cf. VON WELZ (- JOACHIMSEN), *op. mem.*, p. 75.

52. Cf. JOACHIMSEN - VON WELZ, *op. mem.*, p. 22: ad fabulam Constantinum a. 1575 actam plus mille actores necessarii erant, inter quos quadringenti equites; ad fabulam Esther a. 1577 actam trecenti homines, quae semel tribus diebus continuis peracta est.

tamen nonnullae in carminibus longe praeclarissimis omnium, quae in Germania saeculo sexto decimo exeunte et septimo decimo ineunte condita sunt, numerantur. Jam vero verus poëta Jacobus Bidermann e societate Jesu fuit, cujus poëma singulare Cenodoxus inscribitur, quod etiam nunc scaenis datur, quo mirum quantum animi spectantium commoventur⁵³. Quo factum est, ut tum non pauci nobiles⁵⁴ hac fabula spectata ilico Jesuitas exercitatorum spiritualium⁵⁵ causa participandarum adirent. Primum autem fabula Cenodoxus⁵⁶ anno millesimo sescentesimo nono Monaci transacta est, anno millesimo nongentesimo duodesexagesimo, quod sciam, ultimum, paribus plausibus excepta. Ibi de viro quodam Parisino, qui nihil facit neque quicquam boni nisi fastu⁵⁷ commotus, agitur, qui mortuus et in feretro repositus clamore horribili ter exclamat se condemnatum esse. Ostenditur autem, quibus rationibus hoc iudicium in caelo exerceatur et quibus cruciatibus ille poena perpetua multandus apud inferos torqueatur⁵⁸. Quibus rebus perspectis Bruno, qui fuit discipulus Cenodoxi, quem magno opere colebat, una cum amicis suis saeculum relinquit et in solitudine Carthusiana seu Gratianapolitana⁵⁹ fundamenta jacit ordinis religiosi Carthusianorum. Eos autem versus finales, quibus amicos suos allocutus Cenodoxi voce dicit se adductum, ut ratione vitae solitariae salutem quaereret, quam ille multitudine adulatorum semper stipatus perdidisset⁶⁰, juvat afferri:

53. Cf. exemplar photographice redditum epistolae, quam Jacobus Bidermann ad Raderum dedit, in *commentariis qui inscribuntur* «Bayerland» 61 (1959) 569: KÖHNER, Gustav, *Das religiöse «Comödie» spiel*. — His annis Max. Wehrli summa diligentia illam fabulam celeberrimam edidit, quae inscribitur: Philemon Martyr (qui liber venalis prostat a domo editoria Coloniensi in publicum propositus: Jakob Hegner, Köln/Olten 1960).

54. quattuordecim aulici seu patricii statim exercitationes spirituales participarunt et is, qui primas partes egerat, ordinem Jesuitarum ingressus est: JOACHIMSEN · VON WELZ, *op. mem.*, p. 22.

55. Cf. AAS 52 (1960) 148: clero ... spiritualibus exercitationibus ad puriorem apostolicam vivendi formam provehendo ... enituit [*Vincentius a Paulo*].

56. Cf. QUINT. inst. 1, 5, 52 (ed. Radermacher, I, Lipsiae 1959, p. 36, 4-7) quaedam tamen et faciem soloecismi habent et dici vitiosa non possunt, ut 'tragoedia Thyestes', ut 'ludi Floralia ac Megalensia': quamquam sequenti tempore interciderunt numquam aliter a veteribus dicta. CIC. Brut. 78 Thyesten fabulam. Tusc. 4, 63 Orestem fabulam. HIER. epist. 52, 3, 6 Oedipi fabulam. SCHOL. Ter. p. 94, 24 fabula Eunuchi. (ThLL VI, 1 34, 4-6: *fabula*).

57. Cf. ThLL VI, 1 328, 84-332, 31: *fastus*.

58. Cf. VITAM LATINAM n. 16 (Mai 1962), p. 20 (adn. 39).

59. Carthusia grandis (seu magna) = *La Grande Chartreuse*, Gratianopolis = *Grenoble*.

60. Cf. VULG. Marc. 8, 35 Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; cf. Matth. 10, 39; 16, 25. AUG. enchir. 23, 92 (ed. Sizoo, [Scriptores Christiani primaevi, III], Hagae Comitum 1947, p. 82, 14-20) Non est enim vera vita, nisi ubi feliciter vivitur; nec vera incorruptio, nisi ubi feliciter vivitur; nec vera incorruptio, nisi ubi salus nullo dolore corrumpitur...

*Nihil est necesse, credo, multis dicere,
Cur vos potissimum evocarim. Nam docet
Loquiturque caussam, me tacente, mortui
Vox viva; quae me vosque noctes ac dies
Terrefacit inque gaudiis gaudia negat.
Suamque metuit vita vitam, animum animus.
Suspecta sunt, quaecumque sunt. Molestiam
Creant amoena, et inopiam faciunt opes*⁶¹.

Praeterea illa aetate Iacobus Balde floruit tam carminibus lyricis quam sermone polito insignis, quippe qui opera latina condidisset, quibus nulla illis temporibus composita essent pulchriora, elegantiora, venustiora. En ejus pauci versus, quos in nemoroso viridario, Heselö dicto, prope a Monaco feriis Augustis anni millesimi sescentesimi quadragesimi quarti⁶² de voce percussa, quae graece echo vocatur⁶³, pepigit. Nam ait:

Hic pete! Fatidico resonant oracula loco.

Numen inesse dedi.

Hic habitat nostris translata favoribus Echo.

Experiare, licet!

Dicta probaturus lustro nemus, atque loquenti

Ultima verba Deae

Blandior: «O thalamo non sprete impune superbo,

Huc age, Nympha, veni?

Sic, qui se Stygia dudum speculatur in unda,

Captus amore sui,

Formosi rediens iuvenis Cephisius oris

In tua vota ruat.

Sic tibi suspendam, quod gesto nobile sertum,

*Virgo pudica». — (Echo) «Dica!»*⁶⁴

Tum Monacum litterarum artiumque studiis totius Europae late patuit, cum duces Bavariae et artifices et viri docti rationes contraherent cum viris litteratis artiumque peritis totius orbis catholici, cum italibus, francogallis, hispanis, vindobonensibus, quibus necessitudinibus jam ante inter se consociati artius conjungebantur. Aegidius autem Albertinus, officialis⁶⁵ quidam

61. Scaena finalis, v. 8 sqq : EDUARD VON WELZ, *Jakob Bidermann und Jakob Balde*, Zwei alte Wilhelminer, München 1959, p. 7.

62. E. V. WELZ, *op. mem.*, p. 17: Im grünen Hain von Hesselöhe bei München. Augustferien 1644.

63. Cf. ThLL V, 2 47, 1 50: echo: apud auctores antiquos tantum casus nominativus et accusativus leguntur hujus vocabuli.

64. E. V. WELZ, *op. mem.*, p. 17. Cf. librum nuper editum: JACOB BALDE, *Dichtungen* (=carmina), lateinisch und deutsch, ed. Max Werhli, Köln/Olten 1963 (domus editoria: Jakob Hegner).

65. Cf. CIL. X 1727, 3 AURELIO ... OFICIALI - VETERI - A MEMORIA - ET A DIPLOMATIBVS. Cod. Theod. 1, 12, 2 (a. 319) (ed. Mommsen, Berolini 1905, p. 48) officialium instructione. 6, 4, 13, 3 (a. 361) [p. 252] [ab] eodem praefecto urbi officialibus debent postulari.

Cf. STEIN, Ernst, *Die Kaiserlichen Beamten und Truppenkörper im römischen Deutschland unter dem Prinzipat*, Wien 1932, p. 71-86; MADVIG, J. N., *Die Verfassung und Verwaltung des römischen Staates*, vol. I, Leipzig 1881, p. 590-592. MOMMSEN, Theodor, *Gesammelte Schriften*, vol. VI, *Histor. Schriften*, vol. III, Berlin 1910, p. 170 sq. HANTON, *Lexique explicatif du Recueil des inscriptions grecques chrétiennes d'Asie Mineure*, in *commentariis qui inscribuntur Byzantion* 4 (1929) 53-136; p. 111 ὀφφικιάλιος (=officialis).

aulae ducalis⁶⁶ opera hispanice vel italice vel francogallice conscripta argumenti sive religiosi sive honesti in linguam Germanorum convertere consuevit. Idem formam fabularum milestiarum, quibus de hominibus dolosis seu pellacibus agitur, quae est Hispanorum propria, in litteras germanicas induxit⁶⁷. Ergo hac aetate splendor exterior rerum cum flore interiore litterarum artiumque conectebatur, quibus operibus fere ubique quiddam religionis Christianae et gravitatis humanae inserebatur.

Denique Villelmus V crebrius secessum quaerit, ut per complures dies more anachoretarum⁶⁸ oret et jejundet et aegrotos inopesque suscipiat curandos conversus ex principē vitae jucunditatibus obsecuto in virum gravem severitate. Postquam autem Bavaria tanto aere alieno demersa est, ut vix emergere posset, anno millesimo quingentesimo nonagesimo septimo, quo ecclesia sancti Michaëlis dedicata et encaeniata⁶⁹ est, a negotiis publicis se removit, quamvis senio nondum confectus esset, et onus ducatus Bavarici filio juveni injunxit.

Maximilianus⁷⁰ igitur Primus, qui cognominatur Magnus, ceteris principibus aequalibus auctoritate antecellit, quippe qui in majoribus Vittelbacensibus, nisi omnium est maximus, habeatur⁷¹, qui umquam ad rem publicam Bavaricam accesserunt. Hic veri nominis imperator est, cum durius in se ipsum consulat cunctis in negotiis officiorum numquam immemor, immo obstinatus salutē populi providere atque honori Dei inservire. Quam rem viribus contentis exsequi paratus bene mane hora quarta (secundum recentiore rationem horas computandi⁷²) de lecto surgere solitus usque in multam noctem in operibus conficiendis consuevit occupatus esse. Idem autem muneris tuendi atque religionis exercendae studium ut singuli universi haberent ab iis quoque, qui alicui officio publico praeerant, postulavit flagitavitque ab eis, qui sub potestate ipsius erant. Itaque Monacenses brevi novum hoc imperium senserunt. Nam ille edictis decrevit⁷³, ut singuli ordines classesve civium suum modum diligenter descriptum vestimenta gestandi

66. *ducal, ducale, herzoglich.*

67. Hoc genus litterarum germanice dicitur *Schelmenroman.*

68. Cf. ThLL II 13, 42-46: *anachoreta*, —ae m. Hier. epist. 22, 34 *anachoretæ qui soli habitant per deserta.*

69. Cf. ThLL V, 2 555, 71-74: *encaenio*, —are. AUG. in euang. Joh. 48, 2 (CChL 36, 413). Cf. SCHATTENHOFER, Michael, *München im Zug der Geschichte* in opere quod inscribitur *Lebendiges München*, München 1958, p. 36.

70. regnavit annis 1597-1651.

71. Cf. Cic. Brur. 100 in mediocribus oratoribus habitus est. NEP. Chabr. 1, 1 Cic. Att. 2, 112. 5, 5, 2. Cf. ThLL VI, 2446, 9-53: *habere in c. abl.* (act. - pass.).

72. Cf. GRÆG. TUR. stell. 17 quamquam omni tempore horæ duodecim computantur, non tamen aequalem habent mensuram. ThLL VI, 3 2953, 57-59 (*hora*).

73. anno 1626.

servarent, quo quidem luxus effrenatus cohiberetur⁷⁴. Praeterea statutum est, quota hora diebus festis saltatio finienda esset, quibus temporibus sanctis, velut quadragesimae vel adventus Domini, paginis seu chartis lusoriis ludi vetaretur, quam necesse esset, ut colendis officiis religionis religiose singuli satisfacerent. Res autem nummarias rei publicae prorsus conturbatas composuit congegissetque tantas opes expectatione citius, ut inter principes potentiores personam non mediocrem sustineret. Conquisivit autem sibi ministros⁷⁵ rei idoneos, a quibus operam egregiam exegit, quos benigne tractavit, quibus mercedem justam pependit, quibus commeatum copiosum dedit, quippe qui filium monuisset fortunam famulorum esse dominorum fortunam. Idem scholas diligentius instituendas, jura denuo digerenda, leges iterum scribendas curavit. Porro litteras excoluit constituitque coetum historicorum⁷⁶ doctorum Monaci, qui historiam Bavariae contexerent⁷⁷, imprimis res gestas imperatoris Ludovici⁷⁸, quem summopere coluit. His accessit Matthaeus Radērus, Jesuita Tirolensis, qui in opere, quod inscribitur «Bavaria sancta», cuncta collegit, quae hic illic dispersa de sanctis Bavaris, qui usquam exstiterunt, reperiri potuerunt conscribenda. Signum autem Bavariae convalescentis, quae Maximiliano regnante civitatibus Europae praepotentibus adnumeratur, novum palatium est, quod ille paulo post gubernacula rei publicae suscepta construere coepit. Aequales quidem in hoc opere architecturae cumulum quendam exinium allatum esse existimaverunt, in cuius aedificii fronte⁷⁹ statua Mariae matris mirifica. Patronae scilicet Bajoariae⁸⁰, anno millesimo sescentesimo sexto decimo collocata est etiamnum ibi constituta, quam Johannes Krump(t)er, natione item Bavarus, daedale⁸¹ finxerat. Maximilianus igitur, quamvis esset indole consiliisque austerus, nihilominus artificia ita dilexit, ut opera Albrechti Dureri colligeret coemeretque primas Petri Pauli Rubens imagines. Hinc hodie Monaci longe plurimae tabularum pictarum omnium, quas Rubens confecit, in unum collectae conservantur. Praeterea ille in honorem imperatoris Ludovici Bavari monumen-

74. Cf. SCHATTENHOFER. *op. mem.*, p. 46-48.

75. Cf. RUBENBAUER, Johannes, De historia vocis «ministri», *LATINIT.* 5 (1957) 112-115.

76. Cf. *ThLL* VI, 3 2842, 42-44 (*historicus*): *GELL.* 13, 7, 6 historicorum nobilissimi (15, 23 tit.). *ITIN.* Eucher. p. 130, 19. *Aug. epist.* 138, 16 (*CSEL* 44, 142, 15).

77. Cf. *LACT. inst.* 1, 11, 53 Euhemerus ... res gestas Iovis ... collegit historiamque contexit. Cf. *ThLL* VI, 3 2837, 6-37 (*historia*).

78. Imperavit annis 1314-1347.

79. Cf. *ThLL* VI, 1 1362, 38-61: *frons*: de aedifium earumque parte anteriore et posteriore, de aedificiorum quattuor lateribus vel uno ex his.

80. Cf. *AEN. SILV. PICCOLOMINI* (ed. Widmer) p. 266: adsunt conjurati et cum eis Ludovicus comes Feldensis ex Bajoariae ducibus.

81. Cf. *JUL. VAL.* 3, 53 aquila effigiata daedale. Cf. *ThLL.* V, 1 4, 22-32: daedalus δαιδαλος.

tum magnificentissimum secundum normam artium renatarum constructum collocavit in ecclesia Beatae Mariae dicata. Idem in horto⁸² aulico papilionem⁸³ seu aediculam rotundam, id est in modum circuli exstructam⁸⁴, excitavit, in cuius fastigio figura feminae symbolis⁸⁵ Bavaricis exornatae imposita est, quam statuam praeclarissimam Hubertus Gerhard praecepta artium renatarum secutus tam affabre confecit, ut supra nihil possit addi. Sed praeter artes, litteras, poësim etiam ars musica colebatur, quarum rerum tractationibus Monacum tum splendebat, quae propter plus viginti templa Christiana et numero plura sacella merito Roma germanica nominabatur, nam his rebus excellentibus, quas modo enumeravimus, non solum aula ducalis magnificentissima accessit, sed etiam disciplina severa atque religio servata. Eodem etiam tot sodales ordinum religiosorum, Capuccinos dico Carmelitas aliosque, vocati sunt, ut plus duodecim coenobia tum moenibus Monacensibus concluderentur. In his viris celeberrimis etiam Laurentius Brundisius⁸⁶ numeratur, qui his nostris diebus doctoribus ecclesiasticis adnumeratus est⁸⁷. Eminent autem inter ceteros Hieremias Drexelius⁸⁸, qui non solum in sacro suggestu verbis suis animos audientium commovit, sed etiam scriptis suis mentes legentium, etsi erant longissime remoti, inflammavit, cum libri ejus latine conscripti etiam in Hollandia et Francogallia typis describerentur tanta multitudine multiplicati, quanta maxima potuit. Quin etiam nonnulli

82. Cf. ThLL VI, 3 3016, 59-3017, 43: *hortus*: i. q. *viridarium spatiosum, nemus deliciarum, fundus vel praedium speciem horti prae se ferens, παράδεισος*.

83. Cf. LAMPR. Alex. 51, 5 (ed. Hohl, Lipsiae 1955, p. 292, 2) in procinctu atque in expeditionibus apertis papilionibus prandit atque cenavit. TERT. mart. 3, 1, 14 (CChL 1, 5) procedit, sed de papilionibus ... *eqs.* ISID. orig. 15, 10, 3 (ed. Lindsay, Oxonii 1911) Papiliones vocantur a similitudine parvuli animalis volantis ... Vulgo *pbellón, pavilhão, padiglione, pavilion, Pavillon*

84. Cf. PLIN. epist. 5, 6, 17 gestatio in modum circi ... circumit.

85. Cf. C. EICHENSEER, *Das Symbolum Apostolicum beim Heiligen Augustinus*, St. Ottilien 1960, p. 14-21.

86. Cf. ThLL II 2210, 46-2211, 49: Brundisium, -i *portus Calabriae hodie Brindisi*. 2211, 34-40: *incola Brundisius*, -a: Cic. Att. 4, 1, 4 a Brundisinis honestissimis *eqs.*, contra cf. AAS 51 (1959) 456: S. Laurentius Brundisius doctor ecclesiae universalis declaratur; p. 456-461: Litterae Apostolicae; p. 592-594: officium et missa S. Laurentii a Brundustio, Confessoris Doctoris.

87. Cf. AAS 51 (1959) 457: Per Alpium aspera pedibus transgressus, diu est in plagis septentrionalibus peregrinatus, ut ad veram fidem populos in tot tantisque illorum temporum turbis institueret. Cf. SCHATTENHOFER, *op. mem.*, p. 36.

88. *Jeremias Drexel*; 170 700 exemplaria librorum ejus edita sunt; cf. *Bayernland* 60 (1958) 324. — Carolus Pörnbacher, cujus commentatio academica de hoc viro egregio conscripta nondum est typis mandata, dicit jam usque ad annum 1639 158 700 exemplaria typis descripta esse: Freih. v. POELNITZ, *Lebensbilder aus dem Bayerischen Schwaben* (= vitae Sueborum Bavariae), vol. VIII, München 1961, p. 228-255: K. Pörnbacher, *Jeremias Drexel* (1581-1638), imprimis p. 252 sq.

tractatus illius in quinque linguas recentiores translati sunt⁸⁹. Juvat igitur hic nonnulla verba afferri, quibus civium opiniones praefudicatas redarguit. Nam ait: »Nolite iudicare, nolite! O viri Monacenses, viri Augustani, viri Ratisbonenses et ceteri, iudicare nolite. Nihilominus, ah quoties, quam temere religiosorum hominum coetus et iudicantur et damnantur, tam superbiae quam avaritiae, aliorumque vitiorum?...⁹⁰

Maximilianus autem in monitis paternis, quae ipse composuit, filium suum monuit haec: «Hoc certo statuendum est, in principis erga Deum pietate felicitatem ipsius et subjectorum mores magnam partem simul utrorumque fata librari»⁹¹. Alio loco ejusdem libri dicit haec: «De re militari pauca tam inprimis te scire, quam exercere malim. Bellum optimum, quod nullum: bonum quod alienum, quod remotissimum, quod in hostico, quod fortunae tuae insidiatore premat. Ceterum, qui bellum dixit, malum omne dixit. Hujus idonei testes sunt, qui passi sunt, qui usurparunt oculis belli horrenda detrimenta, non, qui fecerunt, aut non viderunt»⁹². Hic ergo, qui quam disertissime dissuasit omne bellum, per triginta annos bellum gerere coactus est, ab anno millesimo sescentesimo duodevicesimo usque ad annum millesimum sescentimum duodequingagesimum, cum pax illa Monasteriensis seu Vestfalica pacta est⁹³, qua temporis miseriarum modus punebatur. Qui quidem sententiam sacrae scripturae sibi suisque sequendam proposuit, quae est: «Exsurgat Deus et dissipentur inimici ejus»⁹⁴, anno millesimo sescentesimo vicesimo una cum Johanne Tilly, praefecto suo militum ei similimo, ad Pragam⁹⁵ adversarios proelio vicit, cujus rei gratia paucis annis post ab imperatore Ferdinando II⁹⁶ dignitate electoratus⁹⁷ decoratus est et insuper Palatinatus Superioris⁹⁸ imperio praefectus. Tamen Marte vario per tantum temporis spatium pugnavit. Quo factum est, ut tam toti Bavariae quam Monaco soli multum calamitatis, inopiae, terroris inferretur. Nam anno mil-

89. Cf GRASSIL, Hans, *Bayerns Beiträge zur deutschen Literatur*, in commentariis qui inscribuntur *Bayernland* 60 (1958) 324.

90. Recta intentio omnium humanarum actionum amussis, ab Hieremia Drexelio (1581-1638), editio altera, Monachii, apud Melchiorum Segen, MDCXXVII, p. 317 sq. (= lib. II, cap. VII).

91. Monita paterna Maximiliani utriusque Bavariae Ducis Serenissimi Electoris et Archidapiferi ad Ferdinandum-Maria(m) utriusque Bavariae Ducem, Filium adhuc trimulum, Ratisbonae MDCCXXX, p. 6.

92. Monita paterna Maximiliani, *op. mem.*, p. 109 sq.

93. Cf. DICKMANN, Fritz, *Der Westfälische Frieden*, Münster/Westf. 1959, p. 581-584; cf. *ibid* p. 474 et p. 522 sq.

94. VULG. psalm. 67, 2 (juxta Latnam Vulgatam versionem, Romae 1951, p. 156)

95. Prag.

96. Imperavit annis 1619-1637.

97. *Kurfürstenwürde, electorado, électorat, electorate.*

98. *Oberpfa*

lesimo sescentesimo tricesimo secundo Gustavus Adolfus⁹⁹, rex Suetorum¹⁰⁰, exercitu suo ad portas urbis advenit, ubi ei eo fere loco, quo postea Maximilianum aedificatum est, rector civium¹⁰¹ claves civitatis a. d. XVI Kal. Junias tradidit. Qui hostis quadringenta quinquaginta milia florenorum a Monacensibus exegit, si urbem incendio et populatione vastari nollent. Quae conditio durissima accipienda esse visa est, ne cuncta perniciem proderentur. Sed bibliothecam et arcem Maximiliani rex Adolfus spoliatas reliquit, cum a. d. VII Idus Junias, interea etiam a Jesuitis aliquando hospitio receptus multumque cum reverendis patribus doctissimis bene collocutus, inde profectus est, quippe qui totam aulam Monacensem auferre et in regnum suum artificiorum paene expers transferre maluisset.

Maximilianus autem his hebdomadibus¹⁰² procellarum plenis periculose peractis, quibus cum exercitu valde imminuto ad Ratisponam constiterat, Monacum, in caput Bavariae non deletum incendio, incolumis eodem anno reversus sex annis post¹⁰³ in foro Monacensi Marialem columnam collocavit conservatae urbis signum, quo grates maximas ageret atque haberet, quod patria patrocinio potentissimo Beatae Mariae Virginis Matrisque ab interitu vindicata esset. Haec columna primus Bavariae atque centralis¹⁰⁴ lapis miliaris¹⁰⁵ est unde ex illo tempore tota terra Bavarica dimittenda suscepta est. Ei est imposita statua mirum in modum amabilis Beatae Mariae, Patro-

99. Cf. EGGER, Carolus, *Lexicon nominum virorum et mulierum* 2, Romae 1963, p. 121, 5.

100. Cf. EGGER, *op. mem.*, p. 121 (*Gustavus*), p. 142 (s. v. *Karen*); COPPA, *LATINIT.* 7 (1959) 238: Suetorum. Cf. commentarios *Per lo studio e l'uso del latino* [Roma] 4 (1942) 66 sq.: Sueti, Suecorum, Suecos, in Suecanam linguam. — Denique melior forma nominis est: Suetia, Sueti, Sueticus, nam c littera ex t in sibilum verso videtur ortus esse, qualis commutatio in scriptis medi aevi saepissime invenitur.

101. *Ligsalz*.

102. Cf. ThLL VI, 3 2577, 14 2580, 13: hebdomas, -adis f., et hebdomada, -ae f., *ibid.* 2578, 57-2579, 2: *apud Christianos: spatium septem dierum quod nascitur recursu dierum dominicarum, i. q. septimana*. Cf. Ps. AMBR. serm. 15, 2 (Migne, PL 17, 633 B) *quodragesima ... sex septimanas habet, cui addidit Telesphorus pontifex septimam hebdomadam ...* HIER. epist. 120, 4, 1 (CSEL 60, 482, 3-7) *'una sabbati' dies dominica intellegenda est ...* (cf. ISID. nat. 3, 1 [ed. Becker, Berolini 1857, p. 9, 6] *Hebdomada autem septem feriis constat*).

103. Cf. titulum ibi inscriptum: IN HONOREM B. VIRGINIS MARIAE ERECTA HAEC COLUMNA IVSSV MAXIMILIANI VTRIVSQVE BAVARIAE DVCIS S. R. I. (= Sacri Imperii Romani) ARCHIDAP (iferi) ET ELECTORIS. BENEDICENTE EPISCOPO FRISINGENSI. MDCXXXVIII. RENOV. MDCCXXXIIIX. MDCCCLV. MDCCCLXX. MDCCCXC.

104. Cf. ThLL III 822, 40-42: *centralis, -e. in centro positus*: PLIN. nat. 2, 86 *terra centralis*.

105. Cf. ThLL VIII 46, 65-949, 60: *scribitur in codicibus fere ubique per unam l; eqs.*

nae Bavariae ¹⁰⁶, quam Hubertus Gerhard artificiosissime confecit. Cui monumento Maximilianus ipse haec verba in modum versus rhopalici inscripsit:

*Rem, Regem, Regimen, Regionem, Religionem
Conserva Bavaris ¹⁰⁷, Virgo Maria, Tuis ¹⁰⁸.*

Qui versus saeculo posteriore aliam in formam neutiquam meliorem redacti sunt. Inde ibi legitur:

*Rex, regnum, regimen, regio, religio
Restaurata sunt sub tuo praesidio ¹⁰⁹.*

Jacobus autem Balde hanc, de qua agimus, Virginis imaginem his celebravit versibus:

*Matrem illimi ¹¹⁰ generasse partu
Laeta maiorem Genetrice Natum,
Huc ades, qua te simulat columnae
Stantis imago.*

*Semper interstis populo benigna,
Quem foro multum medio tuertis
Aureum lucens et amicta pura
Veste dicit ¹¹¹.*

Illo autem bello tricennali tandem confecto Maximilianus ea, quae sunt fame, peste, miseris, odiis diruta et deleta, restituere, quoad potuit, conatus

106. Cf. BREVIARIUM MONASTICUM, *die festo Patronae Bavariae, i. e. sabbato primo mensis Maji, lect. VII*: Maximilianus Elector primus, qui in fronte palatii sui novi statuam Marianam titulo 'Patrona Boariae' insignitam dedicavit ac postea, cum eiusdem caelestis Patronae intercessione praeclaram victoriam reportasset, grata memoriam statuam in foro publico erigendam curavit in honorem beatae Mariae Virginis, quam verbis et scriptis 'Boicam Dominam' solutavit.

107. Ex hoc versu Prof. Dr. Josephus Hirmer, qui fuit tum Ratisponae octoginta septem annos natus, collegit syllabam paenultimam nominis Bavari brevem esse. (Ex epistula die 18 m. Jan. 1960 benignissime data).

108. Cf. FREYBERGER, Laurent, *Patrona Bavariae*, in commentariis qui inscribuntur «*Bayernland*», [München] ann. 61, Nov.-Dec 1959, p. 483-486.

109. Cf. *Bayernland* 61 (1959) 484 sq.

110. *illimis* est hic l. q. nullis spurcitiis maculatus, i. e. *immaculatus*; cf. ThLL VII, 380, 26-29: *illimis*, -e i. q. *sine limo*: OV. met. 407 fons erat *illimis*, nitidis argentis undis. (CARM. de pascha 28. cf. AUSON. 298, 30 ANTH. 523) SIDON. epist. 1, 5, 6 puteus.

111. *carm. lyr.* 3, 28 (ed. Benno Müller, Monachii 1844, p. 243).

coepit. Quae damna demum saeculo undevicesimo plane resarta sunt ¹¹². Denique die quodam autumnali frigido, dum est iterum in itinere ad loca sancta peregrinatus a. d. IIII Kalendas Octobres (id est die vicesimo septimo mensis Septembris) anno millesimo sescentesimo quinquagesimo primo morte interceptus est. In crypta autem ecclesiae sancto Michaëli dicatae hic princeps maximus arcae stagnae ¹¹³ inclusus resurrectionem mortuorum die novissimo futuram expectaturus compositus est.

His ergo condicionibus, quas paucis adumbrabamus, ea fundamenta Monaci Monacensisque civitatis consolidata sunt, quibus innixus Ludovicus Primus, rex Bavarorum ¹¹⁴, Monacum, cujus cives hodie plus quam decies centena milia sunt numero, cujus celeberrima fama fines Bavariae et Germaniae, quin etiam Europae, excedit, eam revera reddidit urbem, quam qui non invisit, is negandus est Germaniam et multo minus Bavariam vidisse ¹¹⁵.

Scribebam mense Januario anni MDCCCCLXIII.

CAELESTIS EICHENSEER, O. S. B.

112. Cf. SCHATTENHOFER, *op. mem.*, p. 56.

113. cor Maximiliani Ottingae (*Alkötting*) asservatur, intestina ejus in templo B. Mariae dedicato Ingolstadtensi conservantur. — Adj. 'stagneum': cf. WALDE-HOFMANN, *Lat. etymologisches Wörterbuch*, II, Heidelberg 1954, p. 585: stagnum, -i n Mischung aus Blei und Silber, später Zinn: die bestbeglaubigte Schreibung ist stagnum, nicht 'stannum'. adj. stagneus, stannius. Cf. BRÜCH, Josef. *Vulgärlat. *peltrum 'Zinn' Österreich*. Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse, Sitzungsberichte, vol. 233, tractatus 2, Wien 1959.

114. natus Argentorati anno 1786, regnavit annis 1825 - 1848, mortuus est Nicaeae (ad Varum [*Nizza*]) anno 1868.

115. Hanc occasionem peropportunam nactus Johanni Pörnbacher, doctori peramico, coinquillino quondam meo Monacensi, civi nunc Staingadensi et Francofurtensi, gratiam persolvo plurimam, quod qua est scientia singulari historiae Bavaricae monitu meo paene perpetuo has hujus aetatis altarumque res precibus iteratis obsecutus dilucide composuit latine reddendas et, si condiciones ferrent, dilatandas.

NOVA ET VETERA

IN AERIPORTU*

1. Tenetisne memoria fabellam illam qua Icarum, Daedali filium, cereis alis per aëra voluisse narratur et in mare decidisse?... Quod autem veteres frustra temptarunt et mente tantum finxerunt, id superiore aetate homines periti et industrii adepti sunt et nostra aetate cumulate absolverunt.

2. In aëronautica¹ primum folles aërii² seu globi³ adhiberi coepti sunt, qui aëre calido aut hydrogeno aut alio gasio, levioere quam est aër, replebantur; deinde ad supportandos vectores cymbula⁴ his aërostatis⁵ subjecta est.

1. AËRONAUTICA [*aeronáutica - aéronautique - aeronautica*]: quae a vocibus graecis ἀήρ - ναυτική ducitur; est igitur ars aëronautica qua 'per aëra navigatur, volatur'.

2. FOLLES AËRII [*globo, aeróstato - ballon, aérostat - pallone, aerostato*]: «follis» est 'sacculus qui vento altave re impletur'; «folliculus» rei minus aptus videtur cum híc de globo grandiore agatur (cfr. tamen C. A. BACCI, *Lexicon*, s. v. *aerostato*).

3. GLOBI: «globus» dicitur 'de re quae rotundam sphaerae figuram exprimit'; quae vox jam a prioribus de navigatione aëria scriptoribus adhibetur; cfr. LAELIUS, *Vox Urbis*, 2 (1899) 158: «Globum... muniri sedulo curaveram»; «Globus elegantissime in aërem prosiluit».

4. CYMBULA [*cesta, barquilla*]:

quam «scirpum» vocat De Vecchi Pieralice (*Vox Urbis*, 2 (1899) 125): «Vehiculum rarioris aetheris plenum, aërostatum, cui *scirpus*, vel navigium gestans hominem... appendatur»; et «calathum vimineum» (*Id. Ibid.*, p. 140): «Cui *calathus vimineus* appenderetur»; «corbem» dixit Du Maine (*Conversations latines*³, p. 253).

5. AËROSTATIS [*aeróstato - aérostat - aerostato*]: «aërostätum» a fonte graeco: ἀήρ et στατός (ἱστῆμι) 'quod in aëre consistit'; vocem usurpat H. De Vecchi Pieralice (*Vox Urbis*, 2 (1899) 125, col. 3): «*Aërostatata* Mongolfieriana...». «Captum quippe *aërostatum*... adipiscendae victoriae causa fuit». — A Rovitti vero (*Vox Urbis*⁽¹⁾, 3 (1900) 191) masculino genere adhibetur *aërostatus*: «Stabat autem *aërostatus* aeterno fune detentus»... — Inclinat

* Conferatur lucubratio in PALAESTRA LATINA m. februario a. 1950 (n. 119) vulgata.

(1) Consulantur memoratae lucubrationes in *Voce Urbis* evulgatae, quibus quae fuerit sapientium mens de globis aërostaticis et aëroplatis ineunte saeculo liquido patet.

3. Postea viri periti globos perfecerunt atque regibilia⁶ et praegrandia zeppelinia⁷ invenerunt, quae, quamvis brevi temporis spatio, maximo commodo dissitis civitatibus earumque commercio fuerunt.

4. Tandem ineunte saeculo XX aëroplana⁸, aëre graviora, reperta sunt, animus ut aërostātum neutro genere efferamus.

—MARIANO: «follis aërostaticus»; BADELLINO: «aërostaticus globus; aërostātum; machina aërostatica»; C. BACCI: «folliculus aërius, folliculus aërostaticus...; globus aërostaticus; follis aërostaticus; navis aëria...».

6. REGIBILIA [*dirigible - dirigeable - dirtigibile*]: COGNASSO (*Il latino*, s. v.): «aëronavis, aërea navis, aëria navis moderabilis, sui potens navis»; MARIANO (*N. dizionario ital.-lat.*, s. v.): «navis aërea, aëronavis»; TEMPINI (*Manuale di conversazione lat.*⁵, p. 170): «navis aëria, aëronavis»; BADELLINO (*Dizionario ital.-lat.*, s. *Piccolo lessico*, col. 4240): «aëria navis gubernaculo instructa»; C. BACCI (*Lexicon*, s. v.): «navis aëria quae dirigi vel gubernari potest; aërius folliculus gubernabilis; aëronavis gubernabilis». —Quae tamen voces rem ipsam parum definiunt et a similibus aërovehiculis non discriminant cum hodie viri periti a terra missilia et aëroplana dirigant vel gubernent... Praestat igitur ut unam adhibeamus vocem *technicam*, rei aptatam, ut in omnibus fit linguis. Teneamus *regibile* vel *gubernabile*, [aut *follis regibilis, gubernabilis*]. Cfr. E. JOVÉ (*Candidatus Latinus*, 2 (1929) 36), I. GONZÁLEZ (PAL. LAT., 3 (1933) 87): «regibile»; PAL. LAT., 20 (1950) 128-129): «(globus) regibilis, gubernabilis; regibile, gubernabile [*sup. navigium*]».

7. ZEPPELINIA [*zepelín - zeppelin - zeppelino*]: quod «regibile» a Ferdinando Zeppelin, aëronauta praestantissimo, anno 1897 exstructum est; anno vero 1920 viginti dierum spatio terram circumit. Ab ipso inventore nomen sumptum est. —Ita CAPELLANUS-LAMER, *Sprechen Sie Lateinisch?*¹¹, p. 102, CAPELLANUS-LAMER-JIMÉNEZ, *Guía de la conversación latina*, 1936, p. 106; G. ZENONI, *Morfología latina*¹³, p. 464.

8. AÉROPLANA [*aeroplano - aëroplan - aeroplano*]: hujus vocis usus in linguis vernaculis prorsus patet; et qui latine de novo invento scripserunt, jam initio eandem usurparunt vocem. Cfr. H. DE VECCHI PIERALICE, *Vox Urbis*, 2 (1899) 54, col. 3; *Id. Ibid.*, p. 126; E. JOVÉ, *Alma Roma*, 13 (1926) 95.

Rem quoque aliis nominibus designarunt: COGNASSO (*Il latino*, s. v.): «velivolum, aëroplanum, aligera machina, currus ales, volucer»; LUCIANO (*Vocabulario ital.-lat.*, 1962) et C. BIONE: «velivolum»; C. A. BACCI (*Lexicon*, s. v.): «velivolum, velivola navis; navis velivolans; navis volans, pervolans; aëria navis; cymba velivola, velivolans, pervolans; aligera navis. —Aëronavis; aërovehes; aërovehiculum, aërium vehiculum; aëroplanum».

Scriptores tamen de hujus nominis (*aëroplani*) etymo non consentiunt; alii enim a verbis graecis ἀήρη

quae, in dies perfectiora, commodissimam ac velocissimam itineris peragendi rationem praestiterunt.

5. Quae ut singillatim et distincte perspicerem aëroplana una cum Joanne Gundisalvio quodam die ad aëriportum⁹ accessi. Ibi primum oculis sunt subjecta summamque excitarunt admirationem ingentia aëroplana ducibus, tribus, quattuorve motoris¹⁰ instructo, quae, dum permoventur, horrissonos edunt strepitus.

πλανάω illud ducunt; cumque primum α breve sit, acuendum esse latine aëroplānum asserunt. Quam tenent sententiam CAPELLANUS-LAMER, *Sprechen Sie Lateinisch*¹¹, p. 102, TEMPINI, *Conversaz. lat.*, p. 170; *Manuale di composiz. lat.*², p. 66; C. A. BACCI, *Lexicon*⁴; ROCCI, *Nuove favole latine*, p. 13; FORNÉS, *Ejercicios latinos de vocabulario y fraseología*, Barcelona, 1942, p. 35; alii haud pauci.

Sunt tamen qui contrariam tenent sententiam, in quibus: *Diccionario de la lengua española*¹⁸ / *Real Academia Española*, Madrid 1956; M. ALONSO, *Enciclopedia del idioma*, Madrid 1958; S. GILI GAYA, «Vox» *Diccionario Gral. ilustrado de la lengua esp.*, Barcelona 1953; J. CORCINAS, *Diccionario crítico etimológ. de la lengua cast.*, vol. I, Madrid 1954, s. v. *aire*, cuius haec sunt verba: «*Aeronave y aeroplano* son formaciones híbridas en que el gr. ἀήρ se combina con palabras castellanas (la formación culta latina habría sido *aeriplano*⁽¹⁾)». —Ergo ex his auctoribus nomen fictum est a voce gr. ἀήρ, quae nonnullis vocabulis in linguis romanis vulgo praefigitur (*aero-*), et *plano* (= «*plānum*») quod

idem valet atque *ala*, ut infra sub s. v. *mono planum*, adn. 24. — *Aëroplānum* quoque acuunt Mariano et Badellino.

9. AËRIPORTUM [*aerpuerto - aërodrome - aeroporto*]: «aëroportus»: quae vox ab scriptoribus vulgo usurpatur; forma vero hybrida — graeca et latina — a linguis vernaculis excepta est; rectius aëriportus latine efferretur, nam prima compositi latini pars vocali -i plerumque desinit; neque voce hybrida opus est. Scriptores habent: G. LURZ (*Soc. Lat.*, 17 (1952) 7): «portus aëro planorum, aëroportus»; BADELLINO (s. *Piccolo lessico*): «aëroplanorum portus»; C. A. BACCI (*Lexicon*, s. v.): «aëronavium portus; aëroportus»; haud pauci scriptores proponunt tantum aërodromus.

10. MOTORIIS [*motor - moteur - motore*]: adiectivum *motorius, a, um*⁽²⁾ significat 'quod motum habet, quod moveri potest'; substantivum *motorium* legimus apud Tertullianum (*Anim.*, 14, 3, 17); estque recte fictum ex legibus grammaticis; neque igitur est cur ab eo absteineamus. Quamquam *machinatio, machinamentum* adhiberi possunt — eaque ab Emmo. Card. Bacci proponuntur (cfr.

(1) Quod tenendum in omnibus fere vocibus latinis, ergo rectius scribendum aëriportus, aërinaves, aërivehiculum, aërivehes, aërivola, cet.; quamquam, si vis, et usui cedendum, «penes quem est jus et norma loquendi».

(2) Cfr. PAL. LAT., 31 (1961) 65-66, ubi P. C. Etchenseer auctorum locos, in quibus *motorius* exhibetur, plene comulateque memorat.

6. Joannes, curiositate ductus, diligenter inspexit testudinem¹¹, helices¹², alas¹³ earumque tensuram¹⁴, gubernacula¹⁵, antennas, caudam, rotas, apparatusum

Lexicon, s. v.)—, tamen rem ipsam plerumque distincte non satis definiunt. —Ceterum cfr. *Joventus*, 26 (1941) 31-32: «Motoria benzino quoque moverentur»... «Motorium petroleo agitatum». «Ad motorium agendum habile factum est»... HOLZER (*Alma Roma*, 25 (1938) 98 seq.): «motorium circumagitur seu currit; motorium impetum non capit»; HOLZER (PAL. LAT., 22 (1952) 134): «motorium conglobatum»; ... «otioso vel sistente motorio»; E. JOVÉ (*Alma Roma*, 13 (1927) 95): «motorium cessare coëgit».

11. TESTUDINEM [*fuselaje, cuerpo del avión - fuselage - fusoliera*]: non sufficiunt voces propositae: «cantherius», id est 'tectorium ad frigus arandum'; neque «fusura» (cfr. *Candidatus Lat.*, 2 (1929) 36) quae significat 'fusionem, liquefactionem, vel ipsam rem fusam'; neque sufficere videtur «compages» (cfr. DUMAINE, *Convers. lat.*³, p. 253; MIR, PAL. LAT., 20 (1950) 128-129) quae 'est rerum simul compactarum conexio seu colligatio, compactio', id est 'ipsa rerum conjunctio seu copulatio'. —Aptior mihi videtur *testudo* (quam proposuerat P. E. Jové in *Candidato Latino*, 2 (1929) 36 ut vocem *casco* latine redderet), quae etiam dicitur 'de quovis tegumento, testa, crusta'. Nam veteres —ut refert Plinius, *Nat. Hist.*, 9, 11 (12)— et casas habitabiles ex his intgebant et cymbas faciebant, et testudinum putamina seu crustas in laminas secabant et ex his lectos vestiebant. —Merito igitur et nos id,

quo aëroplanum quasi vestitur —ejus formam et partem exteriorem— «testudinem» vocare possumus.

12. HELICES [*hélice - hélice - elica*]: a voce graega ἑλιξ, quia «volvitur», id est ἐλίσσεται. *Helicem* ex vi sermonis graeci in latinum aptamus, nam eo sensu, quo nos hodie vocem adhibemus, apud veteres scriptores non invenimus. —Mariano habet: «helica»; Badellino: «helica, spira»; Bacci: «helica, elix, spira».

13. ALAS [*ala - atle - ala*]: ex similitudine alarum avium. Cfr.: ... Constat enim duabus *alis* enormibus aërem ventilaturis» (H. DE VECCHI PIERALICE, *Vox Urbis*, 2 (1899) 54, col. 3).

14. TENSURAM [*envergadura - envergure*]: apud scriptores posteriores «tensionem» et «tensuram» legimus, quas ut voces technicas accipere licet. —«Tensio» est 'actus tendendi, intensio', et idem valet «tensura»: «Nunc papiliorum tensionem ostendemus»; «Papilio unus... accipit incrementum *tensurae* ped. II» (cfr. HYGINIUM GROM., *Mun. castr.*, 1; 2).

15. GUBERNACULA [*timón - gubernail - timone*]: simili ratione atque in navibus, quibus a tergo —ut ait Seneca, *Epist.*, 90, 24— gubernacula adduntur ut navigii cursum huc et illuc torqueant: exemplum a piscibus tractum est, qui cauda reguntur...

16. APPARATUM DESULTORIUM [*tren de aterrizaje*]: nonnihil sensum vocis deflectimus, nam «apparatus» complectitur et significat 'ea omnia

Res numeris designantur et latine exprimuntur

1	helicoptĕrum, i	<i>helicóptero</i>
2	helix, icis	<i>hélice</i>
3	autogyrus, i	<i>autogiro</i>
4	magister, tri; professor, oris	<i>profesor</i>
5	alumni, orum	<i>alumnos</i>
6	globus, i	<i>globo</i>
7	aeroplanum duobus motoris instructum	<i>bimotor</i>
8	ala, ae	<i>ala</i>
9	gubernaculum, i	<i>timón</i>
10	aëroplanum aërihaustorium	<i>avión a reacción</i>
11	cellula, ae	<i>cabina</i>
12	decidiculum, i	<i>paracátidas</i>
13	regibile; gubernabile, is	<i>dirigible</i>
14	aërodrōmus, i; aëriportus, us	<i>aeródromo</i>
15	pharus, i	<i>faro</i>
16	gubernationis vel moderationis statio, turris	<i>torre de control</i>
17	aeroplanum, i	<i>aeroplano</i>
18	vectores; viatores	<i>pasajeros; viajeros</i>

desultorium¹⁶, aëroplani umbilicum¹⁷, cellulam¹⁸, radiophōnum, onerum repositorium¹⁹, fomitis reconditorium²⁰, sedilia, loculamenta, alia quae usui et commodo vectoribus sunt.

7. Deinde Joannes ad pueros, qui mecum venerant, conversus sat multa de navigatione aërea²¹ enarravit: «Complura —ut scitis— sunt aërivehiculo: ut aëri-vola²², alivehes²³, monoplanum²⁴, biplanum, hydroplanum²⁵, helicopterum²⁶,

instrumenta quae ad aliquid comparata et disposita sunt'. —*Desultorius*, id est 'ad desiliendum aptus'; «desilire» autem est 'saltu descendere'; est igitur 'apparatus quo quasi saltu aëroplanum in terram descendit'.

17. AËROPLANI UMBILICUM [*carlinga - carlingue - carlinga*]: «umbilicus» translato sensu dicitur 'de parte media —praecipua— cujusque rei': «Qui locus, quod in media est insula situs, *umbilicus* Siciliae nominatur» (Cic. *Verr.*, 6, 48, 106); «Delphi *umbilicus* terrarum» (cf. Cic. *Divinat.*, 2, 56, 115).

18. CELLULAM [*cabina - cabine - cabina*]: 'parva cella, parvum cubiculum', quod uni vel paucis inservit.

19. ONERUM REPOSITORYUM [*portacargas*]: 'apotheca, horreum, locus in quo res reponuntur, asservantur'.

20. FOMITIS RECONDITORIUM [*tanque de combustible*]: 'apotheca, cella, locus in quo aliquid servandum reponitur'. —Similia sunt verba «repositorium - reconditorium». —*Fomes* dicitur de materia quae facile ignescat: quia 'ignem fovit et alit'; ideo cum rem igni concipiendo aptam exprimimus, quin materiae genus inuamus, «fomite» uti possumus.

21. NAVIGATIONE AËREA [*aviación - aviation - aviazione*]: cfr. H. DE VECCHI PIERALICE (*Vox Urbis*, 2 (1899) 54) cujus est lucubratio «Tentata

olim *aërea navigatio*», «navigatio autem aërea» interdum idem valet atque «aëronautica». —Improbandae sunt —ut monent J. Lis (*Soc. Lat.*, 6 (1938) 18 et G. Lurz (*Ibid.*, 13 (1952) 7)— «aviator et aviatio», quae a Tempini (*Manuale di convers. lat.*⁵, p. 170), Cognasso (*Il latino*, s. v.), aliis exhibentur; Mariano et Tempini proponunt etiam: «ars aviaria», quibus parum ipsa res significatur; «aviarius» enim est 'quod ad aves spectat'. Neque tamen sufficere videtur «aëria classis» (cfr. C. A. BACCI, *Lexicon*, s. v.), cum saepe sermo sit de aërea *ci-vium* navigatione.

22. AËRIVOLA [*avtoneta*]: cfr. *Candidatus Lat.*, 2 (1929) 36; *PAL. LAT.*, 3 (1933) 86. «Aërivola» similem exhibet formam ac «veli-volus, a, um», quo adjectivo poëtae latini saepe utuntur; eaque satius aestimanda est quam «velivolum», cum clarius rem designet, id est: [navis] 'quae per aëra volat' (*aëri-vola*); cfr. E. JOVÉ, *Alma Roma*, 14 (1927) 48. —Genus femininum retineri liceat.

23. ALIVEHES [*avión - avion - aëroplano*]: cfr. *Candidatus Lat.* et *PAL. LAT.*, *ibidem*. —*Vehes* significat 'plaustrum, vehiculum'; vocis igitur sensus est 'plaustrum, vehiculum alis instructum'; quod idem valet atque «aërovehes», quam adhibuit Nardis et probat Bacci.

autogyrus²⁷: ex quibus nonnulla ad onera comportanda aut ad vectores in diversas orbis regiones et civitates perducendos, adhibentur.

8. Cum bellum inter nationes exoritur, aërināves²⁸ primas partes gerunt; nam aliae hostium fines, oppida, munimenta, militum concursus speculantur, quas speculatorias²⁹ appellamus; aliae vero, quae insectantes³⁰ dicuntur, velocissime praegrandes aëronaves insequuntur in easque quasi collidere videntur ut gubernatorem feriant aut hostium aërivehícula³¹ demoliantur; aliae tandem pyrobolos³²,

24. MONOPLANUM [*monoplano* - *monoplan* - *monoplano*]: cfr. DUMAINE, *Canversat. lat.* 3, p. 253; *Candidatus Lat.*, 2 (1929) 36. — Ducitur a vocibus *μόνος* et *planum*, id est aërinavis uno «plano» seu una alā instructa.

25. HYDROPLANUM [*hidroplano* - *hydroplan* - *idroplano*]: a voce graeca ὑδωρ et *planum* cfr. DUMAINE et *Candidatus L.*, *ibidem*; PAL. LAT., 3 (1933) 87; E. JOVÉ, *Alma Roma*, 14 (1927) 48, qui etiam adhibet «hydronavem».

26. HELICOPTERUM [*helicóptero* - *hélicoptère* - *elicottero*]: ab ἑλιξ, -ικος et πτερόν, *ala*; cfr. praeter supra (n. 25) laudatos scriptores, Card. Bacci.

27. AUTOGYRUS [*autogiro* - *autogyre* - *autogiro*]: est nomen cujusdam helicopteri a Joanne de la Cierva inventi, quod ex ipsius verbis αὐτός et -gíro (*gyrus*) valet 'qui in se ipsum volvitur'.

28. AERINAVES [*aeronave*, *aeroplano*]: vulgo «aëronavis» profertur; cfr. COGNASSO (*Il latino*, s. v. *aeronave*), TEMPINI (*Manuale di convers. lat.* 5, p. 170); LURZ (*Soc. Lat.*, 13 (1952) 13, s. v. *Luft-*); MARIANO: «aëronavis».

29. SPECULATORIAS [*avión de reconocimiento* - *aeroplano di ricognizione*]: verbum desumptum est e navigiis, et scimus Caesarem de navibus loqui «speculatoriis» (*B. G.*, 4, 26) quae ad excurrendum et speculandum inser-

viunt; easdem C. Bacci facit «velivola explorantia», quae quidem et «exploratoria» dici possunt cum Vegetius de navibus «exploratoriis» agat.

30. INSECTANTES [*avión de caza*, *caza* - *avion de chasse* - *aeroplano da caccia*]: «insectari» est 'persequi, insequi, instare', quod hae aërinaves faciunt. — GENOVESI, *Carmina*, 1959, p. 317-325: «ala praepete cymba plurima venatrix»; C. Bacci habet: «velivolum propulsans» (*aeroplano da caccia*); «velivolum incursitans, incursans, aggrediens, impugnans» (*aeroplano d'assalto*); E. FORNÉS, *Ejercicios latinos de vocabulario y fraseología*, 1942, p. 35: «aëroplanum aucupii», a qua voce rectius abstinendum.

31. AERIVEHÍCULA [*aparato de aviación*, *avión*, *aeroplano*, *aeronave*]: idem valet atque aliae voces quae aëroplanum designant. — Scriptores «aërovehiculum» exhibent; cfr. supra adn. 9 et 28.

32. PYROBOLOS [*bomba* - *bombe* - *bomba*]: de voce scriptores habent: COGNASSO: «Ignifer globus, igniferae glandes, pyrobolus»; DUMAINE: «pyrobola»; QUICHERAT: «globus fulmineus, globus fulmineo pulvere refer-tus»; MARIANO: «ignifer globus, pyrobolus»; eadem et alia, quae minus placent, a Card. Bacci referuntur. — *Pyrobólus* — dici etiam potest «py-

aut pilas incendiarias³³, aut displodentes³⁴, aut infestissimam bombam atomicam³⁵

robolum» — est 'id quod ignem jactit'; «bolus» etiam latine dicitur; «pyrobolo» utere libenter aut «igneo, ignifero globo».

33. PILAS INCENDIARIAS [*bomba incendiaria* - *bombe*, *grenade incendiaire* - *bomba incendiaria*]: «pila» dicitur 'quicquid rotundum est instar pilae'; dic: «pila incendiaria, globus incendiarius». — Alia quae a G. Lurz proponuntur (*Soc. Lat.*, 11 (1943) 6; 17 (1952) 9, s. v. *granate* = *granata*), non placent; cfr. etiam Bacci.

34. [PILAS] DISPLODENTES [*bomba explosiva* - *bomba esplosiva*]: «pila displodens - globus displodens». — *Displodere* hoc sensu jam a multis adhibitum est.

35. BOMBAM ATOMICAM [*bomba atómica* - *bombe atomique* - *bomba atomica*]: non est cur in hanc vocem impetum faciamus eamque a lexico re-

centioris latinitatis expellamus. — Plures sapientes «bombam» a voce latina *bombo* (gr. βόμβος) ducunt⁽¹⁾; *bombus* autem latine dicitur 'de quocumque sonitu rauco et profundo'; ab eaque voce procedunt «bombalium, bombico, bobicum, bombilo, bombizo, bombilator», alia.

Alii autem volunt «bombam» non a «bombo» mutuari, sed esse vocem onomatopoeicam seu similem onomatopoeiae iterationem apud nos atque in lingua latina; et ex eadem sententia «bomba» a «bombarda» ducitur⁽²⁾; hanc enim scriptam legimus apud scriptores infimae latinitatis saeculo saltem ante quam «bomba» adhibeatur.

Quicquid vero de etymo est, *bomba* uti possumus, saltem ut voce technica, in ea, quam, dicimus *bomba atomica*. Cfr. LURZ (*Soc. Lat.*, 11 (1943)

(1) Afferunt vocem *bomba* a «bombo» latino originem ducere: *Diccionario de la Lengua Española* 18, Real Academia Española, 1956; M. ALONSO, *Enciclopedia del idioma*, vol. I, Madrid 1958; S. GILI GAYA, *Vox, Diccionario General ilustrado de la lengua española*, Barcelona 1953; W. MEYER-LUEBKE, *Romanisches etymolog. Wörterbuch*, Heidelberg; A. MAGNE, *Diccionario etimológico da língua latina*, vol. II, Rio de Janeiro 1953; R. J. CUERVO, *Apuntaciones críticas sobre el lenguaje Bogotano* 7, Bogotá 1939, p. 407, n. 487; alii.

(2) «Como la *o* castellana no corresponde a la *o* breve del griego [βόμβος], es probable que en romance se trate de una repetición de la misma onomatopeya que se formó en latín y en griego, más bien que de un descendiente de la voz latina. En la 2.ª ac. *bomba* es derivado regresivo de *bombarda*, voz mucho más antigua; es difícil decidir en qué idioma se formó primero esta regresión, quizá en castellano más bien que en italiano, como suele admitirse, pues en este idioma no se documenta hasta el fin del Siglo XVII [fr. *bombe* 1640]... COROMINAS, *Diccionario crítico etimológico de la lengua cast.*, vol. I, s. v., GREDOS, Madrid 1954.

Cfr. B. MIGLIORINI, *Storia della lingua italiana*, Firenze 1960, p. 239, ubi vox *bombarda* memoratur, et *Lexicon mediae et infimae latinitatis Polonorum*, Vratislaviae 1958 s. v. *bombarda*, II *meton.* ubi loci laudantur in quibus *bombarda* idem, valet ac *bomba* = 'globus lapideus, qui e *bombarda* eiciebatur': «cuius bombardae seu lapidis... ictu unus sacerdos... est interfectus»; «in obsessos iaciebantur bombardae»; eqs.

Recole tandem PAL. LAT., 21 (1951) 12, ubi P. A. Avenarius strenue defendit *bombam* et voces ab hac fictas *bombare*, *ebombare*, *combombare*, cet.

in oppida, in munitiones, in aëriportus, in navigia coniciunt: et ideo pyrobolaria vocantur aëroplana³⁶, quae a peritis pyrobolariis reguntur. Cum autem aëriae hostium incursiones praevidentur, tunc a patrio aërodromo insectantes et pyrobolariae aërinaves exsurgunt, quibus hostium irruentia aëroplana fugentur aut profligantur.

9. Aëriae naves, ut videtis, in aërodromo³⁷, considunt; aliquando in receptaculis³⁸ custodiuntur. Opifices mechanici³⁹ detrimenta⁴⁰ assidue recognoscunt atque reficiunt.

6; 17 (1952) 4; et J. Lis (*Soc. Lat.*, 6, (1938) 17: «*Bomba*, vox italica et hispanica, sed a vocabulo latino derivata, intacta relinquatur». — A. Pacitti (*PAL. LAT.*, 27 (1957) 213) adhibet «atomicum globum».

36. PYROBOLARIA AËROPLANA [*aviación de bombardeo* · *avion de bombardement* · *aeroplano da bombardamento*]: vocem («pyrobolarius») accipere possumus, dubium intercedat licet de vocabulo apud veteres: quo quidem res distinctius definitur quam verbis «tormentarius, ballistarius, pyroballistarius» (cfr. BACCI, *Lexicon*, s. v. *bomba, bombardiere*). — Cfr. idem C. Bacci, s. v. *aeroplano* [*da bombardamento*]: «velivolum ignivomis globis verberans, diruens, diffringens, confringens».

37. AËRODROMO [*aerodromo*]: a vocibus graecis ἀήρ et δρόμος, *cursus*, quo exuente saeculo XIX jam usus est — forsitan alio sensu — H. De

Vecchi Pieralice (*Vox Urbis*, 2 (1899) 126); et P. Caelestis (cfr. *PAL. LAT.* 31 (1961) 66) *aërodromion* facit, ut neograece dicitur. — Vide supra adn. 9.

38. RECEPTACULIS [*hangar, cobertizo para aviones* · *hangar* · *aviorimessa*]: «receptaculum» est 'id quod in se rem aliquam recipit'; cfr. «avium, animalium, olei receptaculum...». — «Tabernaculum, statio», quae a C. Bacci proponuntur, rem minus significare videntur.

39. OPIFICES MECHANICI [*mecánico*]: «machinator» apud Ciceronem legitimus; «mechanicus» apud Gellium, Suetonium aliosque.

40. DETRIMENTA [*averia* · *avarie* · *avaria*]: in lexicis (cfr. Mariano, Badellino, Bacci) inventes «detrimentum capere; damnum pati»; cfr. etiam *PAL. LAT.*, 30 (1960) 219; 34 (1964) 261.

JOSEPHUS M.^o MIR, C. M. F.

Sequar —ad proximum fasciculum—

ITER DANTIS IN DEUM INFERNUM

GERYON

Inf., c. XVI, vv. 127-136; c. XVII, vv. 1-27

*Turpissima
Fraudis imago*

Juro tibi, lector, per verba p̄c̄m̄otis hujus,
si valeant — utinam! — stare, probata diu:
cuilibet intrepido cordi mirabile monstrum,
visa est nare, velut pisce natantur aquae,
forma nigrum putei crassumque per aëra sursum;
haud secus ac sursum navita saepe redit
in mare demissus solvatur ut ancora morsu,
bracchia dilatans dum pede contrahitur.
«En fera, qua caudae terebrantur acumine cuncta,
quae montes superat, valla nec arma timet;
ecce ea, qua foetet totus putredine mundus!»
Haec subito effatus dux metuenda meus
innuit ut nostri peragrati marginis illa
marmoreum peteret belua muta caput.
Tunc lapsu subiit turpissima Fraudis imago,
trunco et fronte datis, dum mala cauda latet.
Pictus in humano recti decor ore benigno;
anguis at in reliquo corpore totus erat,
binos villosa dispendens pelle lacertos,
signatus rotulis pectora, terga, latus:
non adeo variata toreumata lintea Turcae,
textile nec virgo Lydia³ finxit opus.

3. Aracne

Interdum veluti cum sidit litore cymba,
pars siccat humi, pars operitur aquis;
seu Germanorum velut in regione gulonum,
cum parat intentus subdola bella fiber;
ad saxum pariter stabat fera pessima ripae,
unde trahit circum cocta saburra modum.
Scanderat anterior, sinuosa sed agmina caudae
posterior versans et per inane agitans;
atque venenatos apices torquebat in altum,
scorpius ut jactat tela bifurca minax.

ULIXES

Inf., c. XXVI, vv. 76-142

*Nil cupidis
mortalibus ardui*

Opportuna volans cum fax subit illa bicornis,
haec simul audivi promere verba ducem:
«Gratibus, ex vobis quos unicus occulit ignis,
si vivus merui plusve minusve frui
grandia gesta canens, subsistite: carpserit olim
ut prior enarret quo periturus iter».
Murmure tunc flammae veteris sic altior ala
nutavit, tamquam flamine pulsa foret;
inde ferens apicem nunc huc, nunc flexilis illuc,
lingua velut vibrans si loqueretur, ait:
«Desertis Circae thalamis (ibi jam amplius annum
permulsus steteram, non procul urbe, dato
nomine ab Aenea quae post Cajeta vocata est),
nec dulcis subolis, nec senis ulla patris
me pietas, neque Penelopes tam fortis amantis,
longa cui demum vota replet, amor
continuit, cupidum totum temptare per orbem
virtutes hominum, crimina quaeque, plagas;
ast uno, exiguaque manu comitante fideli,
navigio retuli me per aperta maris.

Vidi et Mauros usque et Hibēros Sardiniamque,
illud et in gyros quot legit arva salum.

Cum prope contigimus, vetitis ubi porta columnis
panditur Herculeis non violanda, fretum,

jam vires mihi tardabat sociisque senectus:
cesserat et Septa hinc, Hispal et inde retro.

—O fratres —dixi—, quis tot discrimina passis
solis ad occidui litora adesse datum,

haec nova ne, vestrae tenuis pars ultima vitae,
sensibus his reliquis experienda neget:

scilicet ut, nostri cursus dūce sole, petamus
muta per immensum, gentibus orba, loca.

Pendite qui sitis: pecudum non vivere ad instar,
discere sed nati, celsaque cuncta sequi.—

His breviter dictis, ita fēruit ardor eundi
ut comites possem vix retinere dehinc;

atque ubi vela dedit, ventis animisque secundis,
hesperium versus navis ad Oceanum,

palmula remorum fatuo fuit ala volatu,
ad laevam vergens corripuitque viam.

Jam nova pingebant australia sidera noctem,
cetera nam ruerant ima sub axe mari.

Nigrarant tacito quinque interlunia caelo,
ex quo tam nobis ardua lecta via est,

cum fūvus longe, mons ingens cernitur; altus,
ut mihi sim numquam visus adisse parem.

Laetitia fremuere statim non praescia corda
qua mox adversa vi subigenda forent;

namque illinc genito flavit ceu turbine ventus,
inque priore premit fronte repente ratem.

Vortice perpetuo pariterque rotantibus undis
ter quater intorquet, numinis imperio,

quoad puppi sursum jacta, proraque deorsum,
nos super immersos alta quievit aqua».

HUGOLINUS COMES

Inf., c. XXXII, vv. 125-139; c. XXXIII, vv. 1-90

*Odi
ferina immanitas*

Ecce duos capite exstantes, quorum eminent alter,
in scrobe constrictos cetera membra gelu

conspicor: in socium, cervix ubi juncta cerēbro,
maxillas crepitans qui superastat agit;

utque furens collo Menalippi dentibus haesit
Tydeus, sic carnes ossaque dilacerat.

«O miserande», rogo, «tanti qui saevus in hostem
quem laniat odii signa ferina facis,

cur hoc conjugium? vel qui gravis illius error?
quod genus amborum? dum mea namque fluat

vox, solvam rediens, tua sit si justa querella,
mortales inter munera justa tibi».

Os crudis dapibus reus extulit ille, peresi
ac tergens capitis labra cruenta comis,

sic ait: «Immitem vis me renovare dolorem,
jam cor secretum quem meminisse premit.

Perpetuo ut tamen infamis sit proditor iste
quem rodo, et verbis eloquar et lacrimis.

Quis sis, quo pergas, quae te via duxerit istuc
haud scio, sed Tuscum te tua lingua monet.

Heic Hugolinus ego, Comes olim; Antistes hic olim,
Rugerus: quid in hunc me furiet, retegam.

Dicere me captum prava hujus mente, peremptum
perque fidem caeca morte, supervacuum;

quod vero ignoras, fuerit mors horrida quantum,
disce ut quae tulerim probra nefanda scias.

Per caveae tenebras — alii at claudantur in illa,
 quae ex me deinde famis lugubre nomen habet —,

jam semel atque iterum radiarant cornua lunae,
 cum cecinit somnus fata sinistra mihi.

Visus hic ad montem, Pisis quo abscondita Luca est,
 dux dominusque lupum pellere cum catulis.

Diraque Sigmundum praeerat gens, dira Gualandum,
 gnaraque macrarum vis et odora canum.

Moxque simul lassos patrem gnatosque videbam,
 tergora mox rabidis diripienda feris.

Excitus ante diem, per somnum plangere natos
 audivi et panem poscere suppliciter.

Effere, quin gemis? infandi o praesagia veri!
 ecquid, ni lacrimas, tu lacrimare soles?

Mane novo vigiles illos dopis hora subibat,
 dum mala suspendunt phasmata quemque sua:

tum tonuere fores, turris per inania claustra,
 heu, via non nostrae post reseranda fami!

Aspexi dulces pueros; vox torpuit; una
 gutta nec ex oculis; saxeus intus eram.

Lugebant illi, et: — Quid agis? te quid, pater, angit?
 obsecrat Anselmus, parvulus ille meus.

Non tamen indulsi lacrimis, non ora resolvi,
 quoad rubuit terrae postera in orbe dies.

Ut jubar effusum vetito de lumine solis
 exiguum penetrans carceris umbra bibit,

triste mihi speculum facti, videre puelli
 me raptim morsu stringere utramque manum;

et dubii an patrem citus ureret ardor edendi
 consurrexere in dulcia verba patri:

— Nostrum, sis, doleatque minus, depascere corpus!
 tu genitor: genitis jus tibi cumque frui—.

Me pietas domuit; lustrum inde obmutuit atrum:
 o, nos dura sinu terra vorasset hians!

Quarta luce: —Pater! —Gaddus, mea viscera, plorat
—auxiliare! —meos dum labat ante pedes.

Sic jacuit, sic dein reliqui jacuere quaterna
de prole exsanges, pondera sparsa solo.

Deserto coepi tunc temptabundus in antro
jam caecus gelidum tangere quemque manu,

tresque dies illos iterumque iterumque vocavi,
donec plus potuit quam dolor, esuries».

Hinc rursus miserum frendens caput eruit hosti,
fortibus ut frangit dentibus ossa canis.

Pro pudor! o Pisae, generosae infamia gentis
cujus in ore melos aurea lingua sonat;

finitimis tardis subeat Capraria vindex,
en subeat Gorgo: molibus atque suis

occludant Arnum, violenter ut unda retortis
sternat gurgitibus teque tuosque simul.

Si tua namque Comes, velut ibat fama per urbem,
tradiderat tacitis oppida pacta dolis,

ast aevi flore insontes, o aemula Thebes,
immane est pueros excruciasse nefas.

Joannes Ambrosi

Theodorus Heuss, primus Foederatae rei publicae Germanicae praeses, mortem obiit

«Ad diligendum animo opus est, cum odium, quia vile et commodum est, tardis ingeniis facile comitetur. Diligere autem semper est audere, audendo enim victoria paritur».

Quae verba neque evangelii praeco neque qui christianam religionem in terris disjunctis propagat, dixit, sed *Theodorus Heuss*, primus Foederatae rei publicae Germanicae praeses, maximo ingenio praeditus, litteris perpolitus, qui apud omnes gratia plurimum valuit, quem pridie Idus Decembres a. MCMLXIII mortem obisse valde dolemus.

Attingamus perbreve id tempus, quo Germana res publica per infelix omnium paene gentium potentium bellum a. MCMXLV labefactata restituenta erat, postquam id victores concesserunt. Quod negotium susceperunt in libera parte patriae nostrae a Russis non occupata socii omnium partium civilium, quae tum civitate, dominatu «mille qui dicuntur annorum», liberata denuo constitutae erant. Fuit in numero eorum, qui lapides materiamque ad popularem rem publicam reficiendam attulerunt, Theodorus Heuss. Quod concilium virorum in re publica versatorum a. MCMIL legem primariam Foederatae rei publicae Germanicae condidit, cuius prooemium infra scriptum est:

«Conscius officii rationis Deo hominibusque reddendae et patriam ac civilem unitatem suam conservare sociusque aequalis civitatum foederatarum Europae paci omnium gentium servire semper studens Populus Germanicus in Badenia¹, Bavaria², Brema³, Hamburgo⁴, Chattia⁵, Saxonia inferiore⁶, Rhenania septentrionali Vestfaliaque⁷, Rhenania Palatinatuque⁸, Slesvigia Holsatiaque⁹, Virtembergia Badeniaque¹⁰, Virtembergia Altozolleranaque¹¹, ut rem publicam usque ad id tempus, quo denuo temperanda erit in ordinem novum adducat, ex auctoritate disciplinae constituendae hanc principem Foederatae rei publicae Germanicae legem sanxit. Quod negotium publicum exsequens pro illis quoque Germanis, quibus huic legi condendae interesse permissum non erat. Nihilominus universus Populus Germanicus vocatur atque rogatur, ut suffragii jure libere exercendo unitatem libertatemque Germaniae perficiat».

Ergo libera atque populari re publica Germanica post sedecim annos iterum constituta cives suffragia tulerunt, magistratus deligendi erant cum alii

1) Baden. — 2) Bayern. — 3) Bremen. — 4) Hamburg. — 5) Hessen. — 6) Niedersachsen. — 7) Nordrhein · Westfalen. — 8) Rheiland - Pfalz. — 9) Schleswig-Holstein. — 10) Württembrg Baden. — 11) Württemeberg · Hohenzollern.

tum praeses Foederatae Rei publicae. Quem summum civitatis novae honorem nactus est Theodorus Heuss, qui brevi propter comitatem suam summa apud populum gratia floruit. Ortus ruricolis, venatoribus nautisque in Nicro¹² flumine victus ibi quaerentibus pridie Kal. Febr. a. MDCCCLXXXIV in oppidulo Wirtembergico Brackenheim in lucem editus est. Postquam in gymnasio Heilbrunnensi testimonium maturitatis adeptus est, in studiorum Universitate Berolinensi Monacensi que historiae artium disciplinae que oeconomicae cognoscendae studuit, cumque persciter disseruisset, quomodo in oppido Heilbrunna¹³ vineae colerentur atque exercerentur quantumque id genus agriculturae ad res oeconomicas proficeret, doctoris dignitatem obtinuit. Deinde complures annos scriptoris diurnarii munere fungebatur, cum professor Magni Disciplinarum Civilium Athenaei Berolinensis evocatus est. Quo tempore bis legatus popularis in Germanici imperii publicum coetum legibus ferendis creatus est. Sed cum Hitler ille dictator a. MCMXXXIII rerum potitus esset, Theodorus dominis novis acerbè libidinosè que imperitantibus non favens a munere professorio discedere coactus est. Tamen ei ex hoc otio non voluntario propter varium studium litterarum libris conficiendis edendis que uberes fructus capere licuit. Sed nonne scriptum apud Ciceronem videmus: «Est igitur fragilis ea fortuna populi, quae posita est in unius... voluntate vel moribus (*de rep.* 2, 28, 50)? Ita, postquam bello terribili a. MCMXLV finito illius dictatoris opes eversae sunt, ii, qui praeteritis annis, ne salutis publicae prospicerent, impediti erant, iterum ad rem publicam accesserunt cum alii tum Theodorus Heuss, qui a publica institutione administer wirtembergensis, ut rationes disciplinae atque eruditionis restituerentur, enixe operam dedit, eodemque tempore factionem civilem, quae a libertate vocatur, cum aliis condidit. Quem litteris simul studioque fulciendae rei publicae deditum paucis post annis recentiorum rerum gestarum historiam in Universitate Artium Stutgardiensis¹⁴ profitentem videmus. Is cum a. MCMIL ad amplissimum honorem Foederatae Rei publicae Germanicae modo constitutae pervenisset, patria etiam tum ex bello quattuor annis ante finito permultis malis conflictabatur. Quis igitur eos numerare potest, qui foederis praesidem orantes atque petentes adibant, ut tota calamitate Germaniae cottidie ostium suum pulsari munusque sibi injunctum non laetum esse seque libentius professorem atque scriptorem mediocre esse quam summo rei publicae magistratu fungi diceret. Sed, qua erat humanitate, quam optime potuit, unicuique opera, consilio, re consulebat, aderat proderatque. Juravit enim se omni ope atque opera ad salutem populi Germanici incubiturum, maximo ei emolumento futurum eumque a detrimento defensurum esse.

Nihilominus id negotii difficillimi illi primo civi Germaniae occidentalis ejus temporis impositum erat ut nomen Germanicum, quod tum paene omnibus ex insolentissimo illo dominatu in odio erat, iterum in honorem adduceret. Atque haec Theodorus Heuss felicissime perfecit, nam aut viros civiles populorum olim hostium excepit, aut ipse eorum terras adiit. Velut

12) Nicer, -cri (GEORGES), Nicer, cri (FORCELLINI): Neckar. — 13) Heilbronn — 14) Stutgardia-Stuttgart.

cum Angliam incolis indignantibus viseret, non graviter id tulit idemque Margaritam principissam ejusdem terrae, cum a. MCMLIV Bonnam¹⁵ venisset, comissime appellavit dixitque secum omnes Germanos de ejus adventu gaudere. Hac in re oportet meminimus ambos populos decem annis ante acerrime inter se pugnavisse gubernationemque utriusque populi, quae dirupta sint, cum benevolentia conectere intelligamus. Margaritam principissam vero quasi nuntiam bonae voluntatis venisse.

Quo studio animos hominum a nomine Germanico olim prorsus alienatos reconciliare cogitaverit, haec verba ejus satis ostendunt: «Confidimus —nisi ager non obteratur aut veneno stercoretur, sed communiter colatur—, fore ut fruges maturescant.

Sed illud concilium legis primariae condendae, cujus collegii Theodorus Heuss ipse fuerat, summam auctoritatem civilem penes foederis praesidem neque ullam fere potestatem in gubernaculis rei publicae tractandis esse voluit. Quare is, qua fuit excellentia ingenii, orationibus, quas habuerat quibusque de variis quaestionibus disserere studuerat, ad conformandas rationes rei publicae plurimum valuit. Ne omittamus tutorem et procuratorem illum rei publicae, quotiescumque facultas offerebatur, significavisse Germaniam per injuriam in duas partes discissam esse, eundemque pro virili parte de unitate redintegranda summo studio contendisse.

Ceterum in eo multae facetiae inerant, ut saepe animos audientium oblectaret. Cum enim apud medicos verba faceret, se —persaepe enim eum cum volumine tabaci videre potuisti— medicorum duas partes distinguere dixit, alteros, qui sibi fumum sugere permetterent, alteros, qui se id facere vetarent; ex quo perspicuum esse, cui parti maxime faveret. Quem, quocumque venisset, populares ejus libenter vidisse non miramur. Sed ne sim longior, ex laudationibus, quibus eum acta diurna cumularunt, has laudo: «Foederis praesidis magistratum obtinet vir nemini invisus, vir magni ingenii atque benignitatis» (*Hamburger Anzeiger*, 13, 2, 1954) vel alio loco «Theodorus Heuss pater patriae est. Vix enim quisquam virorum gubernacula civitatum nunc tenentium reperitur, qui tanta dignitate praestet, magnitudine animi excellat, multitudine doctrinae floreat» (*Generalanzeiger Bonn*, 15, 3, 1950).

Cum autem a. MCMLIX, postquam praesidis munere per decem annos functus est, ex foederis lege primaria magistratu se abdicavisset, in domo sua Stutgardiensis otio merito senectutis fruebatur. Quamquam fuit cum multis aliis, tum scriptoribus, poetis artificibusque familiaris, tamen in ad eum opinione rariores ventitabant, quod graviter tulit.

Pridie Idus Decembres a. MCMLXIII mors eum e morbo diuturno liberavit. Cui de patria optime merito si laudem impertire animus est, commemoramus illud Ciceronis, quod scriptum videmus in Somnio Scipionis (13, 13) «omnibus qui patriam conservaverint, adjuverint, auxerint, certum esse in caelo definitum locum, ubi beati aevo sempiterno fruuntur».

RUDOLFUS SCHMITT

15. Bonn.

Epistularum inter socios commercium

Reverendo Patri J. M. Mir Palaestrae Latinae moderatori J. Basilius O. S. B.
p. s. d.

... Palaestra mihi semper lectu jucundissima est, atque utilissima, in ea enim multa discere possum ad latine scribendum valde necessaria. In hoc itaque labore invicta perge constantia, ut ego quoque aliique lectores in latina lingua amplificanda alacriores in dies operam ponamus.

Speraveram fore ut te Argentorati viderem. Quae spes me moleste fellit. Aderant et Pater Jiménez et Pater Sidera et Pater Eichenseer aliique multi (dulcia capita!). De tua autem solius absentia magnopere condoluimus.

De usu verbi «fumare» id tibi proponere volo. Scio equidem hoc verbum vim transitivam non habere, atque ideo latine scribi non posse: *Tabacum fumo*. Tamen, hac in re, verbum «sugere» mihi non omnino placet, cum linguae omnes recentiores non *sucer du tabac* dicant, nec *sucer la cigarette*, sed verbo utantur quod cum vocabulo *fumée* (fumus) cognationem habet: «*fumar, fumer, fumare, to smoké, cet...*»

Atque haec difficultas (ut mihi quidem videtur) evanescet, si verbum «fumare» cum ablativo adhibebimus: «*Tabaco fumo, hispanicis fumo, magno illo infundibulo fumabat*»... Hac de re quid tu censeas scire velim.

Hoc tandem anno (si Deus mihi faverit) paginas aliquot tibi mittere in animo habeo, quae, si tibi ita placet, in Palaestra possint inseri.

Vale in Domino, Pater carissime, et «oremus pro invicem ut salvemur».

FR. BASILIUS, O. S. B.

Scr. Dorniae, Kal. Jan.

Josephus M. Mir, C. M. F., P. suo reverendo Caelesti Eichenseer, O. S. B., sal.

Nunc tandem ad me delata sunt a cursore tabellario quae de Urbe Monaco sapienter, sollerter, pererudite scripsisti...

P. BASILIUS scribit quare verbum *fumare* latine non accipiamus...: «Scio equidem hoc verbum vim transitivam non habere, atque ideo latine scribi non posse: «*Tabacum fumo*»... —Atque haec difficultas (ut mihi quidem videtur) evanescet, si verbum *fumare* cum ablativo adhibebimus: «*Tabaco fumo, hispanicis fumo, magno illo infundibulo fumabat*»...»

Hic vero ablativus instrumentalis esse videtur ut in aliis verbis; similis etiam illis locutionibus: «*loqui lingua latina, lingua latina scribere*». Ac sane «*Petrus tabaco fumat*» haud multum abesse videtur a: «*vetus ara multo fumat odore; loca sulfure fumant*», cet. Hanc vocem adhibendam propugnabant P. Avenarius et P. Mangeot. —Quid tibi de hac nova ratione verbum *fumare* proferendi?

Ac quoniam de tabaco loquor, aliud tibi vocabulum perquirendum propono. *Infundibulum* haud plene placet —quamquam illud adhibui et probavi in PALAESTRA L., id tamen reverentia motus feci in praeclarissimos auctores, ut Baccium, Holzer, alios—. Est quidem aliqua rei similitudo; sed mihi multo magis placeret *fumariolum*; idque nomen, nova quidem significatione, proponere in mente est.

Quid vero tu de his?

Iterum, valeas, mi Pater.

Fr. Caelestis Eichenseer, OSB., P. Josepho Mariae Mir, Domino dilectissimo, S.

...Deinde paucis de verbo *fumandi* fortasse transitive usurpando dicam quid sentiam. Equidem ante decem fere annos, quo tempore feliciter Monaci eram, pridie Kalendas Octobres, i. e. die festo sancti Hieronymi, anni 1954, ad moderatorem commentariorum LATINITATIS romanae primam epistulam meam dedi, ubi cum alia tum haec scripsi nonnulla ad LATINIT. 1 (1953) 156 adnotaturus: «Mihi, fateor, multo magis placet, quod alio in loco proponitur: herbae Nicotianae fumum ducere (GUTHLING, Otto, *Deutsch-lateinisch [Menge-Güthling, Enzyklopädisches Wörterbuch der lateinischen und deutschen Sprache]* ⁴, Berlin-Schöneberg 1951, pag. 468). Sed simplicitatis causa Johannes Rubenbauer, magister illustrissimus atque *Thesauri linguae Latinae* conficiendi adjutor celeberrimus, usum transitivum verbi 'fumare' esse putat atque arbitratur concedendum».

Velim autem legas, quae illo loco memorato dicuntur, ubi etiam scripta sunt haec: «Usus autem transitivus verbi 'fumare' a sermonis latini consuetudine omnino abhorret». Certe quidem haec difficultas quodammodo superatur, si id, quod fumo consumitur, casu ablativo instrumentali dicitur. Hujus usus grammaticalis non pauci loci apud antiquos ipsos inveniuntur: THLL VI, 1 1538, 66-84; LUCR. 6, 460-752. VERG. *ecl.* 1, 43 Ov. *epist.* 1, 25 *fast.* 2, 193 SIL. 8, 432. 12, 332. ... ORIENT. *comm.* 2, 184 uno fumavit Gallia tota rogo. SIDON. *epist.* 2, 9, 3 edulibus nostris culina fumaret. —Sed verbum *fumandi* etiam apud antiquos jam transitive usurpatur: THLL VI, 1 1539, 1-10. STAT. *Theb.* 8, 400 obnixa acies pariter suspiria fumant. CAEL. AUR. *chron.* 3, 2, 43 *ovi* altera caverna calamo inseratur, altera vaporem fumet acceptum. —Ergo *fumare* transitive usurpatum est tantum, quantum *vaporem (fumum) emittere*. Quae cum ita sint, videtur usus transitivus magis generalis monitu et permissu Johannis Rubenbauer, doctoris illius illustris, qui in *Thesaurio linguae Latinae* [cf. PAL. LAT. n. 183: 33 (1963) 155] hoc lemma verbumque tractavit ipse tabaci amantissimus, non esse respuendus, ut dicatur «tabacum fumare, volumen tabaci (seu tabaceum) fumare, convolutos fumare» [cf. PAL. LAT. n. 171: 30 (1960) 154-168.].

Denique «*fumariolum*», quod nunc proponis, aliquatenus mihi probatur. Cujus vocabuli duo loci in litteris latinis antiquis exstant, qui sunt hi:

ThLL VI, 1 1535, 73-77: *fūmāriolum*, —i n. i. q. 'locus, per quem fumus exit'. TERT. *paenit.* 12, 2, 5 (CChL 1, 359). Quid illum thesaurum ignis aeterni existimamus, cum fumariola quaedam ejus (sc. *gehennae*) tales flammarum ictus suscitent ut proximae urbes aut jam nullae extent aut idem sibi de die sperent. PACIAN. *paraen.* 11 p. 125, 3 cujus *gehennae* fumariola quaedam maximos montes subterraneis ignibus decoquunt. — Sed hīc videtur melius dicendum esse: «fumariolum sugere». Is autem, qui sive «tabacum fumat» sive «fumariolum sugit», commode dicitur «fumificus» (cf. ThLL VI, 1 1537, 3-9). Ceterum apud Plautum uno loco verbum invenitur, quod est «fumificare» (*Mil.* 421)...

Carissimo amico atque Rdo. Patri J. M. Mtr, J. Basilius O. S. B. s. d. p.

Quod mihi has Patris Eichenseer litteras communicare, amice quidem et perhumaniter, voluisti, ex animo tibi gratias ago. Ea omnia attentissime legi, quaedam etiam excerpti.

Si autem benigne permiseris ut quid censeam aperte profitear, haec mihi hodie videntur:

— *Fumificare* non omnino displicet, modo *absolute* usurpetur, ita ut cum eo neque accusativus neque ablativus adhiberi possit:

Fumifico: «je fume (I smoke)»... Qua in re me fortasse nimis severum esse suspicor. Plautus enim «*fumifico*» cum ablativo ponit (*Miles*, 2, 5, 2).

— Si autem nominandum erit id quod in fumum consumitur, tunc libentius verbo *fumare* utar cum ablativo instrumentali:

«Tabaco fumo, ille hispanica fumat»...

— Ut verbo *fumare* transitive uti possimus, P. Caelestis duo affert exempla. Ea tamen non tantam vim habere visa sunt ut me ad assensum traherent.

— *Fumariolum* procul dubio multo melius est quam *infundibulum* ad id de quo agitur.

Ad «viam ferratam» quod attinet, doctissimus Professor Michaël Rambaud haec in conventu Argentoratensi; inter alia, exposuit:

— Vox anglica vel gallica «*rail*» originem ducit a voce latina «*regula*», (idem consentiunt lexica etymologica linguae gallicae, sive ab Alberto Dauzat, sive a Professoribus O. Bloch et W. von Warthburg edita);

— Itaque, si latine «*rati*» vertere volumus, nulla alia vox requirenda est nisi «*regula*». Id Michaël Rambaud non tantum suasit, sed etiam exemplis confirmavit quibusdamque textibus quos apud auctores antiquos invenerat. Locos notare infeliciter neglexi. Utinam mox in lucem proferantur hujus conventus Acta, in quibus haec omnia fusius et magis perspicue legere poterimus.

Vale, Pater carissime, et per dies solemnitatū Paschalium sacratissimos mei apud Dominum sis, quaeso, memor.

Tibi tuisque Deus abunde Paschalia gaudia largiatur.

Scr. Dorniae, die 17 mensis martii 1964.

J. BASILIUS, O. S. B.

HORIS SUBSICIVIS

Non ita pridem, memor illius sententiae Platonis, qua docemur *hominem non tantummodo sibi nasci*, haec disputanda sum aggressus, his praesertim qui sub magistri adhuc ferula agunt. Horis autem subsicivis illis legenda duxi, quoniam eo tempore haec mihi chartis prodere datum est, et ex alia parte mea ista vel opera vel industria parvi pretii videlatur.

Jam vero, scriptores tum graeci tum romani, paene innumera suppeditant argumenta, quibus aut sententia naturalis moralisve aut laus virtutis aut censoria morum castigatio aut praecepta saluberrima continentur. Itaque sui officii saepius admonent iudices, milites, nobiles, et privatos quosque torpentes excitant, languentes fovent, tristes solantur, imperitos rerum arguunt, sciolos castigant, eruditos miris modis afficiunt, adulescentes docent, viros confirmant, senes fulciunt, et ad supremam illam metam festinantes gratis acclamationibus impellunt.

Quae cum ita sint, quid, quaeso, optimi adulescentes, vel appositius vel convenientius quam, cum mores nostris hisce diebus desideant et ire coeperint praecipites, ab iisdem hominibus qui eruditionis et sapientiae laude excelluerunt, petere exempla, quae vel ad optimam vitae rationem, vel certe ad meliorem frugem, nos convertere possunt?

Sed vos diutius non morabor. Jam, si placet, de juventute sermonem instituamus: nam, ut dixi, cum ephebis res potissimum mihi est eritque deinceps. Sed tamen, ut liquet, nemo omnium ex hisce plagulis excluditur, nam iis etiam qui in munere seu publico seu privato versantur, philosophis nimirum, doctoribus, ducibus, principibus atque privatis omnibus hominibus ad communia obeunda hujus vitae munera, suppellex hic offertur locupletissima.

Eratosthenes dicebat Deum juveni multa eximia dona tum in animo tum in corpore contulisse — quae semper augentur —, nempe magnitudinem, robur, formam, gratiam refulgentem, mentem confirmatam, prudentiam et orationem animi bonorum nuntiam. Multa ex artibus et scientiis ille lucratur. Quod si infortunium aliquod ei inferat morbus aut paupertas aut ignominia, singula perferre potest, et tanquam bonus athleta quemvis casum superat.

Quam ob rem ait Ovidius juvenilem aetatem robore et ardore aliis praestare:

•Fitque valens juvenis; neque enim robustior aetas
Ulla, nec uberior, nec quae magis ardeat nulla est. 1.

1. *Metam.* 15, 207-208.

Ardor autem hujusmodi in causa est, ut juvenes facile regi possint, ipsi autem sese regere nequeant. Re vera, ut gypsum aut argilla dum est uda inquamvis imaginem facile sequitur fingentis manum, ita animi rudes, ut ephēbi, ad omnem disciplinam sunt idonei.

Juventus autem, quae gravior est, senectuti similis est.

Immo, laudabiliorem et magis necessariam temperantiam in juvenibus quam in senibus esse dicebat Aristoteles, nam juvenes plus quam senes cupiditatibus tentantur². Ac proinde Solon lege sanxit, ne quis admodum juvenis ad magistratum aut ad consultationes admitteretur, quamvis prudentissimus esset visus. Et scitu dignissimum est jusjurandum quod ephēbi atheniensi rei publicae praestare debebant. His autem verbis exprimebatur:

«Non ignominia afficiam arma sacra, neque deseram meum commilitonem, quocum junctus fuero. Dimicabo pro artis et focis, et solus et cum multis. Patriam non derelinquam deteriore statu, sed ampliore melioreque quam acceperim. Semper magistratui praefecto prudenter oboediam, et legibus constitutis parebo, atque aliis quibuscumque plebiscitis. Quid si quis leges vel irritas facere vel eis non obtemperare velit, non concedam, sed ulciscar et solus et cum pluribus. Sacra quoque patria colam. Horum dii mihi testes at conscii sunt»³.

Verum tamen quamvis juvenes hanc sibi prudentiam et animi fortitudinem comparare pro viribus debeant, non vult Seneca tristitiam prae se ferant, nam juvenem laetitia decet, senem vero gravitas:

«Propria descripsit deus
Officia et aevum per suos ducit gradus.
Laetitia juvenem, frons decet tristis senem»⁴.

Quandoquidem non frustra Eratosthenes juventutem veri comparabat, aetatem declinantem aestati et autumnō, senectutem hiemi⁵. Haec animi laetitia ex juventutis ardore promanans, omnibus in rebus, sive adversis sive secundis, emori debet numquam, quippe quae in virtute fulta atque firmata, vim semper habet et viget. Nam ille juventutis ardor qui in solis viribus corporis constat exstinguitur quam citissime:

«Juvenilis ardor impetu primo furit;
Languescit idem facile, nec durat diu
ceu levis flammae vapor»⁶.

Ceterum, post hiemem denuo recurrit ver, et post senectutem nulla recurrit juvenus.

Denique decet juvenes aemulari seniores, ut lactans pullus equae cursum comitatur; et, ut Plato dicit de mero aquae miscendo, furentem a sobrio temperari. Tria autem seniorum propria imitari curabunt: in animo temperantiam, in lingua silentium, in ore pudorem.

Temperantiam in animo, quia «juvenile vitium semper fuit regere non posse impetum»⁷. In lingua silentium, nam ut novella vitis copiosius gignit

² *Topic.* 3, 6 et *Ethic.* 3, 2. — ³ PLUT. *Apoph.*, 12, 4. — ⁴ HIPPOCR. 451-453. — ⁵ PLUT. *In Lacon.*, 9. — ⁶ SENEC., *Octav.*, 189-191. — ⁷ SENEC., *Troad.*, 250.

vinum, sed vetustior melius, ita plura loquuntur juvenes, sed utiliora senes. In ore autem pudorem, nam pudor cum semel perit, non redit; isque ipse, qui amisit eum, perit, ut ait Plautus: «Ego illunc periisse dico, cui quidem perit pudor».

Quae cum ita sint, optimi adulescentes, juventutis beneficia considerate, ut ex ea maximos in posterum fructus percipere possitis. Praesertim nolite nugis tempus eximere, nam deinceps recuperare si vultis, vobis liberum non erit. Persica ob id ipsum pluris veniebant, quod non durarent, nisi in triduum. Ita avidius rapiendum quod cito praetervolat, ut Juventus.

In ea, inquam, estis aetate quae viribus quidem floret, sed a prudentiae maturitate procul abest. Et cum aetatis quoddam veluti ver sit, caret usu rerum et maturitate, vacua est consilio, inopia iudicii laborat, expers est gravitatis. Idcirco omni studio et cogitatione virtutem complectamini necesse est. Virtus autem est recta animi affectio per se ipsa laudabilis, cujus laus in actione consistit. Virtus una altissimis defixa radicibus labefactari non potest. Illa sola homines nobilitat vobisque omnia conciliabit: «Nobilitas sola est atque unica virtus»⁸.

Ei igitur operam studiumque conferatis oportet, nam vim magnam habet ad beate vivendum. Illa duce «caelo mox aderis, teque astra ferent».

LEO M.ª SANSEGUNDO, O. S. B.

PALAESTRAM LATINA

			<i>Errata</i>	<i>Corrige</i>
N. 183. — M. Septembri a. 1963 —	p. 143	v. 3	dum	cum
	p. 146	v. 13	amplus	amplius
	p. 146	v. 19	Franciscus	Franciscum
	p. 146	v. 27	ope	opes
	p. 146	v. 35	duramque	duraque
N. 184. — M. Decembri a. 1963 —	p. 176	v. 5	rideat	niteat
	p. 176	v. 8	reget	regat
	p. 187	v. 9	et gratiam	et gratia
N. 185. — M. Martio a. 1964	p. 251	v. 25	mente	mento
N. 186. — M. Junio a. 1964	p. 306	v. 10	circumit	circumitit

8. JUVEN., Sat., 8, 19 ss.

BIBLIOGRAPHIA

FR. PICHLMAYR. — *Sextus Aurelius victor de Caesaribus*. Lipsiae, in Aedibus B. G. Teubneri, MCMLXI.

Huic volumini praecedunt «Origo gentis Romanae» et «Liber de viris illustribus urbis Romae». Subsequitur vero «Epitome de Caesaribus». Olim recensuerat opus clarus vir Fr. Pichlmayr. Modo autem vulgatur editio stereotypa emendatior, cui quidem addenda et corrigenda collegit et adjecit nobilis latinarum litterarum Professor, R. Grvndel.

Non nullae in praefatione (pp. V-XXIV) quaestiones agitantur de libri argumento, de S. Aurelii Victoris vita ingenioque, de libellorum auctoribus «De Origine gentis Romanae» De viris illustribus urbis Romae, de «Epitome», de codicibus, cet.

Magno opere liber in usum commodatur indicum emolumento (pp. 177-211): qui sunt indices nominum (Origo, Viri illustres, Caesares, Epitome). Postremo addenda et corrigenda coaptantur.

Aurelius Victor, quod legentibus notum est, in libello cui titulus *Caesares* vel de *Caesaribus*, vitas imperatorum ab Augusto ad Julianum ex optimis fontibus deductas et nitide exaratas prosecutus est. Aurelio Victori tribui solent etiam duo alii libri: *De viris illustribus* et *Origo populi romani*; sed, cum longe absint ab ea praestantia, quae in libello *De Caesaribus* enitet, posterioribus saeculis tribuendi esse videntur. Rem ab ovo clarissimus hujus libri concinnator explicat.

DAMON, PHILIP. — *Modes of Analogy in ancient and medieval verse*. University of California publications in Classical Philology, vol. 15. N.º 6, pp. 261-334. University of California press, Berkeley and Los Angeles, 1961.

Variae analogiae rationes in pristino et in medii aevi versu, a claro v. Philippo Damon in hac lucubratione explicantur. Excerptum est a nobili commentario Californiensis Universitatis «Classical Philology»; cujus est totius libri index:

I. *Homer's Similes and the uses of Irrelevance*. II. *Sappho's Similes and the Uses of Homer*. III. *The imago Vocis in Vergilian Pastoral*. IV. *Echoes and Other Noises in the Latter Pastoral*. V. *The Troubadour Nature Introduction and Some Other descriptive Traditions*. VI. *Dante and the Verace Intendimento of the Nature Introduction*. Appendix: *Dante's Canzoni and the «Allegory of Poets»*.

PHILOPONUS, C. M. F.

L. BUNDY, ELROY. — *Studia Pindarica*, II. *The first Isthmian Ode*, vol. 18, N.º 2, pp. 35-92. University of California Press, Berkiley and Los Angeles, 1962.

Aliud ejusdem Commentarii scriptum, quo completur superior de Pindaro lucubratio, cui titulus: *The Elevent Olympian Ode* (Univ. Calif. Publ. Class. Phi-

lol. 18 (1962) 1-34). Brevi, eaque solida, de proposito data introductione, ita procedit hujus libri clari viri Bundy cursus.

I. *The Opening Foil*, Lines 1-13: *Prooimion*. II. *The First Crescendo*, Lines 14-32: *Kastor and Iolaos*. III. *The second Crescendo*, Lines 32-40: *Asopodoros*. IV. *The Third Crescendo*, Lines 41-63: *Herodotos*. V. *The Concluding Crescendo*, Lines 64-68: *Prayer for the Future*.

Uterque libellus a Californiana Universitate laurea est donatus, quod et studiosus lector recte probabit.

A. MARQUÉS, C. M. F.

RAYMOND BLOCH. — *Los orígenes de Roma*. — GRIMAL PIERRE. — *Las ciudades romanas*. Vergara Editorial, Barcelona.

Hi libelli ex nobili sunt corpore «*Nuevos Horizontes*» in quo edendo domus Editrix Vergara laborat. Clarus vir R. Bloch conscripserat opus proprium «*Les Origines de Rome*», quod in vernaculam linguam apte convertit Professor historiae Raphaël M. Bofill.

Quamplurima de primordiis urbis Romae ab auctoribus sunt conscripta, neque facile historiam a mytho separare. Vir historicus Bloch rem altius acumine acri repetit hoc in volumine, cujus haec quidem synthesis. I. De situ Romae. II. Fabulae de Romae originibus. III. Mythologia comparata. IV. Italia primaeva. V. Latium vel Roma primaeva. VI. Conditio Romae. VII. Praecipuae notae Romae etruscae. VIII. De rei publicae constitutione de praecipuisque eventis historicis priorum temporum rei publicae romanae.

Idem hispanus interpres in hispani-

cum convertit librum ab scriptore Petro Grimal exaratum, cui quidem titulus primigenius «*Les Villes Romaines*». Amplius de re propositoque in praefatione deserit auctor, qui hoc ratione librum dividit. I. Principia generalia de «urbanismo romano». II. Explicatio «*Romae urbanae*». III. Monumenta urbana. IV. Non nullae civitates eximiae.

Interpres appendicem subjungit de tribus civitatibus romanishispanicis Emerita, Barcinone, Tarracone; quae appendix opus doctoris P. Grimal summopere perficit. Bibliographia, magni quidem momenti ad rem plenius explorandam et noscendam.

I. GONZÁLEZ, C. M. F.

A. TRAINA. — *L'alfabeto e la pronunzia del latno*. Seconda edizione aggiornata. Casa Editrice Prof. Riccardo Patron. Bologna, pp. 98.

Anno 1957 primum editus est hic liber, qui denuo sine mutatione est excusus. Nuperrime vero in melius comparatus, vulgatur a clarissimo viro A. Traina, de latinis litteris bene merito.

Liber, quod ipse fatetur auctor, in Universitatis scholis ortus, Universitatum alumni in primis praebetur. Quod si ejusdem argumenta non sunt novi excursoris, bene tamen doctrinae hujus temporis aptatur nitida, critica, distincto explicatione.

Tres sunt latini sermonis, ex auctoris sententia, pronuntiationes: 1) Diversae pronuntiationes nationum (*le varie pronunzie nazionali*). 2) Pronuntiatio ecclesiastica romana (*la pronunzia ecclesiastica romana, che è sostanzialmente quella italiana e — se si eccettui la distinzione fra vocali larghe*

e strette, trascurata nella pronunzia italiana— risale direttamente al basso latino). Pronuntiatio classica (la pronunzia «classica»).

De pronuntiatione autem ecclesiastica romana, sic se habet clarus auctor: «Questa pronunzia fu raccomandata da Pio X a tutta la Chiesa Cattolica. E probabile che essa riceva nuovo impulso dalla costituzione apostolica «Veterum sapientia» (pag. 30). Magno opere commendamus opellam lectoribus, qui de re certiores fieri cupiunt. Alphabeti et pronuntiationis latinae primordia, una cum selectiore bibliographia, animo percipere valebunt.

GEORG ROHDE. — *Studien und Interpretationen zur antiken Literatur, Religion und Geschichte.* Walter de Gruyter et C. O. Berlin.

Doctor G. Rohde sapientissimus est interpres Vergilii, cuius quidem cum vitam tum opera maxime calluit, atque ea fere innumeris lucubrationibus in alumnorum commodum exposuit.

Hoc vero in volumine, tanquam florilegium exhibet lucubrationum, hinc inde editarum, quae selecta sunt monumenta de antiqua re litteraria, de religione de pristina historia.

Notandae in his disputationes: De Vergilii eclogarum forma et indole; de Bucolicon historia; Cicero et lingua; Propertiana; Aedes Juventutis; munus vatis in antiquitate; de lectione apud antiquos, cet.

Liber amplae eruditionis impensique laboris, quem libenter perlegent evolventque humaniorum litterarum cultores.

I. GONZÁLEZ, C. M. F.

A. ROUSSEAU-LIESENS. — *Géographie de l'Odysée. Les Récits (1ère partie). Enquête.* Brepols, Bruxelles. Pag. 134.

Bonarum litterarum magistra A. Rousseau-Liensens, postquam comperit, historia duce — ut in superiore volumine «Géographie de l'Odysée» ipso defendit—, esse Isthiae ponendum solum vel commorationem Phaeacarum gentium, in qua non nullae evenerunt mirae res quibus quasi picta est mens vatis Homeri in conserendo suo nobilissimo opere: evulgat, hoc in primo tomo alterius voluminis lucubrationes et documenta, quae referuntur ad Lotophages et Cyclopem (carmen IX) atque ea quae pertinent ad Aeolum et Lestrygones (carmen X).

Maxima sapientium concordia et laude cumulatae sunt explicationes criticae clarissimae graecitatis magistroe. Magno opere librum decorant non nullae photographiae, complementi causa, sub fine appositae. «Ce petit livre est étonnant et savoureux» (PIERRE DEMEUSE, *Le Peuple*, Bruxelles).

I. GONZÁLEZ, C. M. F.

AE BOER. — *Heliodori, ut dicitur, in Paulum Alexandrinum commentarium.* Lipsiae in Aedibus B. G. Teubneri a. MCMLXII. pag. XVI-182.

Jam diuturnus cursus nobilissimae Bibliothecae Teubnerianae feliciter prosequitur, cuius moderator est clarus Professor Doctor Johannes Irmscher. Volumen autem hoc typis imprimendum curaverunt Bruno Doer et R. Mueller. Atque interpretationes astronomicas addiderunt O. Neugebauer et D. Pingree.

Commentarium ad Pauli Alexandrini

elementa astrologica compositum nonnulli libri manu scripti, a saeculo XIII usque ad saeculum XV/XVI, nobis tradiderunt. His interpretandis explicandisque egregii sapientes navarunt operam, in quibus praeclarus vir Ae. Boer. Processus historicus, criticus, in praefatione fusius exhibetur.

Libri manu scripti, qui commentarium continent, sollerter dignoscuntur, quibus et aequa adscribitur litteraria aestimatio. Textus graecus quam accuratissimus praebetur, apparatu critico perscianter ornatus. Cui erudita interpretationes, ab O. Neugebauer confectae, annectuntur. Index, qui plus triginta paginis constat, quasi musivum artis criticae opus merito dicas. Textus haud paucis difficultatibus verum adminiculum est solvendis et extricandis.

PHILOPONUS, C. M. F.

J. ANDRÉ. — *Pline l'Ancten. Histoire Naturelle, livre XVI*. Texte établi, traduit et commenté par J. A. Société d'Édition «Les Belles Lettres», 95, Boulevard Raspail, 1962.

Nemo, ut ajunt, Romanorum in omnibus artibus excultior, nemo ejus aetate doctior Plinio fuit. In omni disciplinarum genere excultus, nullum fere genus intentatum reliquit. Inscriptiones librorum, quos in lucem edidit, ex epistula Nepotis (III, 5) cognoscimus: De jaculatione equestri liber, De vita Pomponii Secundi, Bellorum Germaniae libri XX, Studiosi libri III, Dubii sermonis libri VIII, A fine Aufidii Bassi libri XXXI, Electorum commentarii CLX.

Omnia haec periere, sed tempus maximum opus Plinii incolume servavit, Naturalem Historiam in XXXVII libros

distributam. Claro latinorum litterarum Professore J. André debetur editio hujus modi libri XVI Historiae Naturae Plinii. Et textum perpolivit, et eum gallice est interpretatus commentariisque plurimis locupletavit.

Libro autem XVI continentur silvestrium arborum naturae, his praesertim partitionibus: De glandiferis; quam multa praeter glandem ferant eadem arbores; quarum arborum materiae in pretio; differentiae arborum per corpora et ramos; naturae differentiae non omnia ubique generantis; de aquaticis, cet. Appositis nominum et rerum indicibus opus aptius ab auctore est dispositum.

PHILOPONUS, C. M. F.

R. L. VERDIER. — *Exercices pour le cycle d'observation*. Librairie Hatier, 8, rue d'Assas. Paris - 6^e, pag. 144.

Clarus vir Rogerius L. Verdier emeritus paedagogus est, qui alumnis opere verboque doctrinam quasi condit suavissime. Liber hic summa exercitationum est, ubi et ratio et modus fere latent. Magistri erit tanquam ludi leges exigere. Alumni vero exprimere, quid sciat, quomodo laboret, ad quamnam rem sit praemis idoneus. Amborum igitur consuetudine atque studio probata institutio animorum exsurget.

Index simplicissimus: *Avertissement* (pp. 2-4); *préliminaires* (pp. 5-11); *première étape* (pp. 12-40); *deuxième étape* (pp. 41-72); *troisième étape* (pp. 73-118); *le latin* (pp. 119-120); *vers le latin par l'analyse* (pp. 121-132); *lectures d'initiation à l'antiquité romaine* (pp. 133-143).

Liber diversis quaestionibus scatet; picturis selectis et jucundis aspectu ple-

nus; liber, paucis, amicissimus pueris: «Il deviendra un de ces amis comme il faut, à la fois riche de bienveillance et sans faiblesse».

BARBARIGA, ROCCO. — *Castidad y Vocación*. Editorial Herder, Barcelona, 1963, pag. 250.

Veram paedagogiam castitatis dices hunc doctrinae plenum librum. Priore in editione, quod ipse fatetur clarus auctor, ejus propositum fere unum in seligendis ordinandisque variis praeclariorum scriptorum locis de argumento.

Agitur sane de opere paedagogico maximi momenti, in virtute castitatis cum vocatione sacerdotali et religiosa comparanda et conjungenda. In primis, auctor lucide «problema», ut dicunt, instaurat, qui mox velut exemplar proponat perfectae castitatis in coelibato ecclesiastico. Quam cum magnis vitae sacerdotalis mysteriis comparat.

In altera operis parte de alumno educando, in altera vero de magistro educatore copiose et dilucide agitur.

PHILOPONUS, C. M. F.

J. COUSIN. — *Cicéron. Discurs pour Caelius, sur les Provinces Consulaires, pour Balbus*. Tome XV. Société d'Édition «Les Belles Lettres», 95, Boulevard Raspail, Paris, 1962.

In Ciceronis operibus longe praestant orationes quas vel ad populum vel in senatu ipse habuit. Praeter viginti fragmenta, XLVII vel integrae vel fere integrae adhuc exstant.

Clarissimus vir Joannes Cousin, in Universitate Vesontionis Professor, hoc in volumine orationes M. T. Ciceronis

collegit Pro Caelio, De Provinciis Consularibus, Pro Balbo. Unicuique criticas notas adjunxit, studio ingenioque exaratas, quibus textum latinum cum critico apparatu addidit una cum gallica interpretatione. Hoc volumen decimum quintum est in collectione operum Ciceronis. Opus vero probavit egregius latinorum litterarum Professor Ed. Galletier.

His commodum in orationibus, ut in omnibus a M. Tullio prolatis, omnia, quae in optimo oratore desiderare possumus, facile deprehendimus. Ideo intima nobis aestimatione habenda opera quae ad easdem explicandas evulgantur, maxime cum de magistris peritissimis agatur.

I. GONZÁLEZ, C. M. F.

LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR. — *Lateinische Grammatik*. Erster Band: *Laut- und Formenlehre* von Manu LEUMANN, Ord. Professor der Indogerman. Sprachvergleichung in Zürich, pag. XVI-392 — *Lateinische Syntax und Stilistik* von J. B. HOFMANN, neubearbeitet von Anton SZANTYR, Redaktor am Thesaurus Linguae Latinae. Erste Lieferung (pag. VI-396); Zweite Lieferung (Pag. XII, 397-842). C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, MCMLXIII.

Multa adhuc edita sunt opera quae de grammatica latina sedulo accurateque agunt; viri tamen docti jam dudum novam illam grammaticam expectabant, qua universa continerentur, quae de re a praestantissimis scriptoribus vulgata sunt; idque perample et scienter doctores Leumann, Hofmann, Szantyr perfecerunt ante oculos et in manibus

habentes eximia quae reliquerunt opera F. Stolz et J. H. Schmalz. In qua paranda et edenda tantam adhibuerunt curam ut in multas aetates hoc grammaticae Latinae monumentum summo honore viri sapientes habebunt.

Primum operis volumen est de Phonetica et Morphologia, quod aliquot abhinc annis maxima sollertia clarissimus doctor M. Leumann paraverat et nunc, quin nova addantur, rursus eadem proponuntur. Idque in maximo laboris pretio est habendum. Index vero libri est: Quo loco sint nostra aetate studia linguae Latinae (pag. 1-36); prooemium (pp. 39-43); phonetica (pp. 44-189); morphologia (pp. 190-344); addenda, et rerum vocabulorumque indices (pp. 345-392). Vel ea quae nuper inventa et edita sunt de phonetica et morphologia Latina hoc volumine continentur.

Alterum vero operis volumen tribus constat partibus vel tomis, quorum duo adhuc editi sunt. Opus quod antea praeclarus doctor J. B. Hofmann paraverat, nunc diligentissimus vir Antonius Szantyr, *Thesauri Linguae Latinae* conscriptor, magna cura recognitum, edidit.

Primus vero tomus, qui Germanice inscribitur *Lateinische Syntax und Stilistik*, haec doctrinae argumenta complectitur: genus, numerus, casus, adjectivum et adverbium, pronomen, numeralia, praepositiones (pp. 5-286); genera verbi, modi actionis, singula tempora, modi, verbum infinitum (pp. 287-396).

Secundus vero tomus complementum syntaxis est, cui quidem et stili doctrina additur, a nonnullis «Stilistica» nuncupata. Liber ita procedit: De sententia vel oratione simplici: vocabulo-

rum dispositio, subjectum et praedictum, orationes unius pluriumque membrorum, oratio nominalis et verbi ellipsis, orationis partes, «concordantia», de peculiaribus orationis simplicis rationibus (pp. 397-468).

Deinde de oratione composita: coordinatio et subordinatio (pp. 469-682). Quam praecipuam syntaxis partem subtiliter et absolute auctor pertractat. Vel minutissimae de re quaestiones sedulo expenduntur, ac diligentissimae enodantur.

Doctrina de stilo (*Stilistik*) complementum est hujus tomi. In tres commodum partes res tota distribuitur explicanda. I. Collocatio et conjunctio vocabulorum (pp. 689-721). II. De orationis et periodi constitutione (722-739). III. De enuntiatione et descriptione (pp. 740-838).

Tertius, isque ultimus, operis tomus jam jam edendus est. Vehementer illum exspectamus, qui quasi clavis erit ex multis indicibus totius operis hujus monumenti Latinarum litterarum.

I. GONZÁLEZ, C. M. F.

KOESTERMAN ERICH. — *Cornelius Tacitus*. Tom. II. - Fasc. 2. *Germania, Agricola, Dialogus de Oratoribus*. Lipsiae in Aedibus B. G. Teubneri, MCMLXII, pag. XL-128.

Pristino Romanorum splendore deficiente et gloria, Tacitus, maximus historicus, natus est, qui, Trajani temporibus opportunitatem scribendi nactus, turbulentissimae aetatis suae vitia saevasque imperantium artes vividis coloribus ac summo mentis acumine descripsit.

Nonnulla Taciti opera ad nos pervenerunt; quorum tria hoc libro continen-

tur: *Germania, Agricola, Dialogus de Oratoribus.*

Germania: Mores, instituta, leges, religionem hujus populi, qui tunc bellum gerebat in Romanos, e multis fontibus deducta ac maxima diligentia explorata concinne et subtiliter eo consilio describit, ut corruptos Romanorum mores cum purissimis Germanorum conferat.

Agricola: Non tantum vitam Agricola narrat, sed potius res ab eo in Britannia gestas et mores, indolem, vicissitudines populorum, qui illam regionem incolebant.

Dialogus de Oratoribus: Cum in scholis versaretur et oratores in foro perorantes libenter audiret, hunc librum scripsisse videtur, in quo causae exquiruntur, cur eloquentia multum declinaverit.

Praefatio eruditione plena volumini praecedat; quod uniuscujusque libri indice absolvitur. Apparatus criticus accuratissimus.

I. GONZÁLEZ, C. M. F.

A. A. R. BASTIAENSEN C. M. - *Observations sur le vocabulaire liturgique dans l'Itinéraire d'Égerie.* MCMLXII. Novtomagi in aedibus Dekker et Van de Vegt N. V. Nijmegen, Utrecht.

Illud librorum corpus cui index: «*Latinitas Christianorum Primaeva*», a Jos. Schrijnen conditum est; edenda vero curant opera quae ad sermonem latinum christianum pertinent Christina Mohrmann et H. H. Janssen.

Clari scriptoris propositum ex libri inscriptione liquido apparet. Totum argumentum in quindecim capita dividitur: 1. Populus christianus, personae, 2.

Liturgiae explicatio. 3. Sacrificium Eucharisticum. 4. Precum et officii nomina. 5. Catechesis vocabula. 6. Symbolum. 7. Nonnulla vocabula ad dedicationem pertinentia. 8. Jejunium. 9. Quadragesima, Octavae, Pentecostes. 10. Laetitia. 11. Honor, honorare, honorabilis. 12. Ordo. 13. «Cerei». 14. Temporis praepositio in vocabulis liturgicis. 15. Notae quibus tota res compleitur.

Nobilissimum illud opus «*Itinerarium Egeriae*» hoc libro penitus quasi anatomiae subicitur, eo tamen consilio ut christiana mens liturgicarum rerum potius lectoribus innotescat.

FRISK, HJALMAR. — *Griechisches etymologisches Woerterbuch.* Lieferung 14. Heidelberg, pag. 289-384.

Quartus decimus hic fasciculus nobilis dictionarii graeci etymologici, a clarissimo viro H. Frisk parati. Incipit vero fasciculus a vocabulo *ἄνω* et compleitur etymologica explicatione vocabuli *ἄμβρος*. Magno opere in votis est hoc graecarum litterarum monumentum absolutum perfectumque in manibus habere; quod, ex sapientium sententia, longe omnium graecorum etymologicorum praestantissimum in multas aetates erit.

Non nullorum vocabulorum explicatio vera est rei quasi monographia, omnibus hinc inde doctorum excussis et enucleatis sententiis. Haud rarae tamen in etymologica disciplina lacunae. Modestia autem in dicendo, «Nicht sicher erklart», «vielleicht», «ohne sichere Verwandte», vel maxime auctoris rei scientiam peritiamque ostendit.

Nihil autem dico de sollertia, Caroli Winter, Editoris, qui insigniora opera et

difficiliora Universitatis Heidelbergensis, perpetuo typis imprimit.

ERNOUT A. — *Pline l'Ancien: Histoire Naturelle, livre XXX*. Société d'Édition «Les Belles Lettres», 95, Boulevard Raspail, 1963.

Textum latinum, translationem gallicam, explicationem criticam hujus XXX libri *Historiae Naturae Plinii* comparavit clarus latinitatis Professor Alfridus Ernout. Quo uno auctore operis momentum patet. Ratio et via eadem, atque in ceteris libris in illa nobili bibliotheca «Association Guillaume Budé».

Accurata introductio, materialium index, gallica translatio, textus latinus cum apparatu critico, copiosae eruditaeque adnotationes, nominum et rerum index.

Quod ipse monet Plinius, hoc libro XXX, quae in aliis dicta, complentur. Superior liber erat de remediis arte medica suppeditatis: hic in primis est de remediis ab arte magica praescriptis. Non nullis de origine et historia magiae praemissis, praecipua argumenta innuuntur; Reliquae medicinae per morbos digestae in animalibus quorum genera non sunt placida aut fera; ἄνεράτων medicamentum; admiratio naturae nihil sine usu gignentis; ex volucribus; naturae benignitas et foedis animalibus inservit magna remedia.

H. BORNECQUE. — *In Catilinam Orationes*. Société d'Édition «Les Belles Lettres». Boulevard Raspail, 95, Paris, 1963. Pag. 82.

Catilinae conjunctio longe praestat in his quae evenerunt cum Cicero consultatum gerebat anno DCXC ab U. c..

Quattuor nobilissimae orationes in Catilinam maximum opus diceres M. T.

Ciceronis in foro Romano. Quae quidem ingenio, eloquentia, patrio amore potissimum fulgent; suntque eximium linguae latinae monumentum.

Hae vero orationes in Catilinam, ut saepe oratores romani fecerunt, scriptae sunt aliquo tempore postquam sunt habitae; earum codices in tres ordines distribuuntur, et ad potiorum fidem textus paratus est. In multis qui de Catilinae conjuratione sunt libris, doctis viris hic summae utilitati erit.

I. GONZÁLEZ, C. M. F.

TILL RUDOLF. — *Tacitus: Das Leben des Julius Agricola*. Lateinisch und deutsch. Mit 7 Tafeln und 1 Karte. Akademie Verlag, Berlin, pag. 80.

Una cum vita Julii Agricolae, Tacitus historicus nobis tradit quasi «monographiam» de imperio romano in Britannia. Et latinis igitur litteris, et historiae pristini temporis Britannorum hoc opus peropportunum. Doctor R. Till interpretatione textus germanico, introductione picturisque interjectis, lectori facilius biographiam reddit cognoscendam, deque illius aetatis adjunctis erudite disserit.

In introductione agitur de vita, et opere Taciti; de Agricolae persona; de genere litterario, stilo, sermone, expositione; de traditione, conversionibus, bibliographia (pp. 1-13).

Deinde textus latinus cum apposita translatione germanica et cum apparatu critico (pp. 14-59). Tum historicae, geographicae, rhetoricae, criticae explicationes (pp. 60-75). Indices denique, tabulae pictae atque geographicae. Opus editur duce Academia Scientiarum Berolinensi. Octavum est volumen in illa Bibliotheca, cui titulus «Schriften und Quellen der Alten Welt».

A. MARQUÉS, C. M. F.

SCHOLARES LINGUAE LATINAE COMMENTARIUM

Scripta mittantur ad Moderatorem: Conde, 2, BARBASTRO (Huesca)

Preterea ad ADMINISTRATOREM: Lauria, 5, Ap. 1042 - BARELONA - 10

Constat in Hispania et America Hispanica: 25 pesetas; in Gallia: 3'50 francis; in Italia: 350 libellis; in Germania
2'5 marcis; in reliquis civitatibus: 0'80 dollaris.

ANN. X — (FASC. II) — N. 38

M. JUNIO

A. MCMLXIV

De ratione edendi apud Romanos

Sunt qui dicant Romanos edaces fuisse. Id autem generatim dicere non licet. Nam cum initio agricolae essent, iis vescebantur, quae agricultura praestabat: lacte, caseo, pane, fabis, olere, fructibus, modica carne.

Ter in die cibum sumere solebant: mane jentaculum, meridie prandium, vespere cenam. Multi mane parum panis sumebant vino intincti; quibus alii addebant caseum, mel, uvas, palmulas seu dactylos.

Prandium plerumque ex carne frigida, olere, fructibus vinoque modico constabat. Utrumque stantes sumebant. Cena erat lauta; brevis vel longa pro convivarum numero et finire solebat ante noctem. Qui mos usque ad rei publicae finem valuit. Post autem cum plurimae ex provinciis Romam divitiae confluxissent et pristini mores in dies magis depravarentur, cenae degenerare coeperunt. Quo quis erat amplior ditiorque, eo lautiores ac magis sumptuosas cenas apparabat et ad ostendendas divitias plures invitabat convivas.

Romani olim sedentes cenare solebant, uxores ad virorum pedes. Deinde in loco separato cenabatur, cui nomen triclinium. Tunc non sedebant, sed in toris discumbebant. Triclinia ipsa pro hospitis divitiis valde pretiosa erant, operimentis constrata et pulvinis discreta ternis discumbentibus locum dabant. Qui, antequam in triclinium essent ingressi, calceos exuebant et dum cenabant, cubitum sinistrum in pulvinis nitebantur. Nomenclator advenientes renuntiabat et suum cuique locum assignabat. In mensa mappae, cultri, trullae, ligulae, cyathi erant. Romani furcillis, ut olim majores nostri, non utebantur. Quare pueri discumbentium manus post singula fercula lavare et pannis abstergere consueverant. Nonnulla plerumque fercula apponebantur, postea fructus et dulcia, quae secunda mensa vocabantur. Nec deerant vina: Falernum, Caecubum, Samium, Massiliense. Romani autem non merum, sed aqua mixtum bibebant. Convivis ea, quae comedere tempus non patiebatur, secum domum ferre libebat.

N. MANGEOT, S. J. . .

GALLUS ILLE «PASSIONIS»

Nundinae in quodam pago magna hominum frequentia celebrabantur, ad quas vir, cui nomen Philippus, cum duobus sociis profectus est, ut asinam venderet et aliam parvo pretio emeret. Quos, ex eodem pago exeuntes, duo «aegyptiani»¹, pater et filius, insecuti sunt. Philippus bene venditionem emptionemque perfecit, eique centum pesetae superarunt, quas in libelli paginis, quem secum semper gerebat, abscondit.

Cum autem amici in pagum redirent, se illis duo «aegyptiani» junxerunt atque simul in pagum pervenerunt, postquam saepe in via merum gustaverant.

Postridie vero Philippus libellum, in quo centum erant pesetae, sibi deesse animadvertit. Neque iudex neque comarchus² in pago illo die aderant; Philippus igitur in Parochi domum venit; qui statim «aegyptianos» nummos illos surripuisse suspicatus est; qua re in domum suam eos accessit.

Cum omnes adessent, Curio³ «Si vultis, inquit, mala pessima vitare, quas heri Philippus centum pesetas amisit, prodeant oportet.

Illi autem una voce se eas non rapuisse responderunt.

Tunc Parochus: «Post duas horas, quis nummos secum habeat, sciam».

Duabus interjectis horis, Philippus ac duo amici convenerunt.

Tunc Parochus: «Audistis, inquit, quicquam de «gallo Passionis»?

—De quo gallo?—respondit «aegyptianus».

—De «gallo Passionis», qui, cum Beatus Petrus ter Magistrum negasset, cantum edidit, et is quem mecum ego habeo, ab eadem progeie ortum, mihi plurima furti, quin nemo id animadvertat, aperuit.

—Manducavitne gallus, Firmine? —dixit Parochus aedituo⁴.

—Etiam, domine.

—Apparata sunt omnia?

—Omnia, domine; etiam olla supra mensam apposita est.

—Tu, Firmine, ad portam consiste, ut his qui adstant ostendas quo exituri sint. Vos autem singillatim intrate; in cubiculo ollam videbitis, in quam manum inducetis, atque per portam quae in viam ducit, manum aedituo ostendentes, egrediemini. Qui in culpa sit cum in ollam manum inducet, gallus cantabit, ac quis nummos rapuerit, manifestum erit.

Philippus primus venit, deinde «aegyptianus» qui in ollam manum inducere non audebat. Cui Parochus: «Heus, mactel, inquit, si culpa cares».

—Adeo quieto animo sum, ut, quae nunc confiteor, milles verum esse asseram. Si vis inquisitionem in me fac... —Tunc «aegyptianus» manum, ut in ollam induceret, protendit, sed eam statim retinuit, ac velociter per conclave ransiens, manum mundam ostendit. Aedituus vero Curionem vocavit qui ita «aegyptianum» reprehendit: «Quid fecisti? Gallus furtum tuum detexit. Affer mihi cito libellum et nummos; quos Philippo reddam eique mulierem quandam illos invenisse dicam».

—Pater, inquit «aegyptianus», ego a te postulo ut mihi hunc gallum venundes.

—Neque tamen id possum dum alium ex eadem stirpe non accipiam.

Et «aegyptianus» ille dum domum redibat, secum ipse commurmurabatur: «Male sit omnibus gallis qui a «gallo Passionis» ortum habent»...

ANTONIUS LUNA, C. M. F.

e 1.º Philosophiae cursu

1. aegyptianus: —nam ex Aegypto adventasse vulgo creduntur— gitano; quos alii hamaxobti vocant, id est 'qui in hamaxis (= in plaustris) habitant' — 2. comarchus id est 'qui pagum moderatur: alcalde. — 3. Curio idem ac Parochus. — 4. aedituus, i. sacristán.

MIRA PRODIGIA

Tiburtius, facetiarum amans, quippe qui bona semper valetudine utatur, in horto allio, caule, rapo arboribusque consito, olitoris artem exercebat.

Paleis textum insignem gestat in capite petasunculum¹ perpetuoque fumans in dentibus fumisugium². Magnopere ipse in opere exercendo delectatur; omnia quaeque obvenientia ad ridiculum vel jocum convertens, suapte natura cachinnis se dat et jucunditati.

Orto jam sole hortum intravit more solito et repastinationem incohavit.

—Heul Hei nihil Me miserum! furiis accensa personuit vox; —rem miserandam atque mirandam quaesivit Tiburtius inclinato capite—.

—Paene actum de me est animamque meam tollis, hominum vaferime, inquit vermis, caput inter glebas promens. In posterum ne adeo negligentior sis, amabo, et curam habeto, insipiens, dum res tuas peragis.

Ligone deposito, volsellas manibus arripuit et in rosario putando operam insumpsit. —Eheul Radiis solis mihi expositae umbram adimis, tutubavit upupa³, saltu lepidissima. Tiburtius, pavore conferritus, os aperuit et totum hians, fumisugium laxavit et elapsum ex ore est.

—Rite omnia sunt, haec apud se hortulanus, somnia mihi videre videor. Ad somniandum cum nihil magis juvet quam supine jacere, molli super gramine stravit lacertosa membra. Attamen, fieri non poterat ut pace frueretur et tranquillitate diuturna.

—Apage, longe a me! perstrepuerit quidam...

—Quis es tu? rogavit olitor toto corpore contremiscens.

—Ille ego sum., ego sum gryllus dum saltus ante oculos et nares Tiburtii geminat. Qui voce lacessitus, trepidans toto corpore et petasum amiserat.

—Satis superque, haec apud se rusticus. Hoc sine dubio regnum tenent larvae aut lamiae. Ad diem crastinum omnia cedant oportet. Ac ligone umeris imposito, sibilans, abit in domum suam.

Ulmo interea ab alta senior sciurus idemque sapientior rem observans capit et nutat tacitoque ridens naso: «poenas dat, inquit, meritas animi parum liberalis. Si singulis inventum sortitus esset, opem illi auxiliumque alii praeberent minime inviti. Hoc monitum sibi ipsi serviat atque consulat».

1. sombrero. — 2. pipa. — 3. abubilla.

SAGUNTUM, URBS OPULENTISSIMA

1. Paulisper animos affectos recreavit repentina profectio Hannibalis in Oretanos Carpetanosque, qui duo populi oppressi celeritate Hannibalis arma mota omiserunt.

Nec Sagunti oppugnatio segnior erat, nam Maharbal, quem praefecerat Hannibal, ita rem impigre agebat ut nec cives nec hostes duces abesse sentirent.

2. Tentata deinde per duos est exigua pacis spes. Alco Saguntinus, insciis Saguntinis, ad Hannibalem noctu transiit; sed, cum nihil lacrimae moverent victorem et ab eo irato tristes ferrentur condiciones, transfuga ex oratore factus est, moriturum affirmans qui sub iis conditionibus de pace ageret.

Postulabatur autem redderent res Turdetanis, traditoque omni auro atque argento, egressi urbe cum singulis vestimentis, ibi habitarent, ubi Hannibal jussisset.

3. Tunc Alorcus Hispanus — miles Hannibalis et publice Saguntinis amicus et hospes — se pacis ejus interpretem fore pollicetur. Tradito palam telo custodibus hostium, transgressus munimenta, ad praetorem saguntinum, ut ipse jubebat, est deductus.

4. Extemplo concursus omnis generis hominum factus est, et submota cetera multitudine, senatus Alorco datus est, cujus fuit oratio: «Si civis vester Alco, sicut ad pacem petendam ad Hannibalem venit, ita pacis condiciones ad vos rettulisset, supercavaneum hoc mihi fuisset iter. Ego vero, ne ignoraretis esse aliquas et salutis et pacis vobis condiciones, pro vetusto hospite, quod mihi vobiscum est, ad vos veni...».

AB HANNIBALE DELETUR III

5. Ad haec audienda, circumfusa paulatim multitudine, populi concilium permixtum est senatui.

6. Repente primores, secessione facta, prius quam responsum datur, argentum aurumque omne, ex publico privatoque in forum conferunt, et in ignem ad id raptim factum coniciunt, eodemque plerique semet ipsi praecipitant.

7. Ex eo pavor ac trepidatio totam urbem pervasit, sed et alius tumultus ex arce auditur. Turris diu quassata prociderat, perque ruinam ejus cohors Poenorum, impetu facto, signum imperatori dedit nudatam stationibus custodiisque urbem esse. Hannibal totis viribus aggressus urbem momento cepit, signo dato ut omnes puberes interficerentur.

8. Captum oppidum est cum ingenti praeda. Quanquam pleraque a dominis de industria corrupta erant, tamen et ex pretio rerum venditarum aliquantum pecuniae reductum est, et multam pretiosam suppellectilem vestemque missam esse Carthaginem constat.

RIDETE, PUERII!

TEMPESTIVA PETITIO

—In thermopolio, o bone, permanere non potest, nisi aliquid petas.

—Indulgeas velim; tunc hispanicam cedo.

J. Iborra

MATER INTERROGAT FILIUM

—Hodie, fili, in schola malus non fuisti?

—Minime, mater, semper in angulo stabam.

—Heri cecidit in caput meum cucurbita tam graviter ut confringeretur.

—Quidnam, caput an cucurbita?

POETA. — Quid faciam? si multa nocte scribo, dormire nequeo.

ALIUS. — Lege quod descripsisti et dormies.

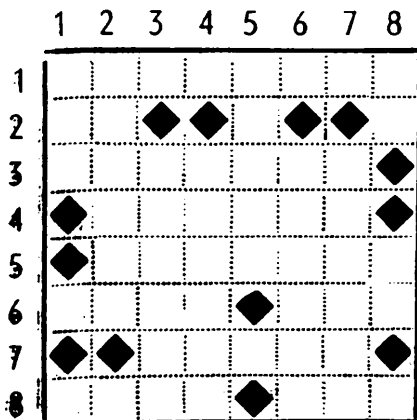
IN SCHOLA

Magister interrogat discipulum alia agentem.

Magister. — Dic mihi Paule, quae est res familiaris in praesenti?

Discipulus. — Nondum litteras accepi; sed demus familiam valere.

R. CARALT.

DE MORTE KENNEDY

Ante diem decimum Kalendas Decembres, hora octava vespertina, anno millesimo nongentesimo sexagesimo tertio, manus quaedam saevissima in Praesidem Civitatum Foederatarum Americae tres glandes plumbeas projecit, qui in capite, in gutture, in pectore vulneratus est.

Praefectus Tejanus, qui eum comitabatur, cum ambo autocineto vecti transirent per urbem Dallas, etiam vulneratus est.

Eodem temporis puncto Kennedy irruit in brachia Jacobinae uxoris quae magna voce clamavit: «Non, nullo modo». Nulla mora facta transportatus est in optimum civitatis valetudinarium; sed nullum salutis remedium repertum est; nam post semihoram moriebatur Praeses junior Civitatum Foederatarum Americae, qui tunc habebat quadraginta et sex annos, et Praeses tres annos fuerat.

Barbastri.

Gr. GANÁN

In Turri vulgo «Giralda» tres viri inter se colloquuntur, et

Anglus: «Per Angliam!» Et statim se praecipitat.

Item Italus: «Per Italiam!» Et similiter se dejecit.

Baeticus vero, ex Hispania: «Per scalas!» Et descendit gaudens.

Norbertus Hernández Vega,

e III C. Latinitatis in Seminario Canariensi

VERBORUM AENIGMATA

IN TRANSVERSUM. — 1) Dux Romanus. 2) Coniunctio advers. 3) Nomen piscium (*Plur.*). 4) Foetidus. 5) Insula Italiae. 6) Vulcani filius ab Hercule suffocatus (*genit.*). (*Lit. vers.*) Littera graeca (*litterae*). 7) Adverbium. 8) Pronomen. Pronomen personale

AD PERPENDICULUM. — 1) Tranquillitas. 2) Piger (*fem.*). 3) Flectit. 4) Pronomen interrogantis. 5) Emisi. 6) Scholae conclavia. 7) Comedit. 8) Pronomen Praepositio.

Claudius Ojeda Pérez

e III C. Latinitatis, in Seminario Canariensi

Da mihi spongiam et citharam

Gilmarus regno Hilderici, ultimi Vandalorum regis injuste potitus, ipsum cum tota familia in vincula dederat. Quod ubi Justinianus imperator audiit, Belisarum ducem cum maximo exercitu et classe misit ut crimen tantum ulcisceretur. De cujus adventu Gilmarus certior factus Hildericum cum omnibus suis e medio tolli jussit ipseque in Maurorum fines profugit.

Dum in arce obsideretur, a tribuno Phara per nuntium petivit, ut sibi panem, spongiam citharamque daret. Qui cum non intellexeret, qua de causa ista peteret, Gilmarus respondit se panem petere, quod eo diu caruisset; spongiam, ut lacrimas, quibus conficeretur, abstergeret; citharam ut calamitatem suam leniret. Misit Phara optata.

Gilmarus, deditione facta, Constantinopolim missus a Justiniano imperatore, qui Vandalorum fortitudinem et corporum proceritatem summi faciebat, vespere purpura est indutus. Aliquando cum in circo maximo constitisset et imperatorem in throno sedentem et populum circumstantem aspexisset, fortunae variabilis memor illud Salomonis cithara comitante cecinit: «Vanitas vanitatum et omnia vanitas».

N. MANGEOT, S. J.

INSANIEBAT?...

Nunc prorsus nescio cur curram!... Num quia taurus me insequitur, vel quia pluvia defluit; aut potius quia de carcere effugi, aut tandem ex illo pileo qui de capite meo evolavit?...

JOSEPHUS MELÉ

MAGISTER. — Dic mihi duas res inter se adversas.

DISCIPULUS. — Ritus plancusque.

MAG. — Et quid inter utraque interjacet?

DISCIP. — Nasus...

Angelus M.ª Monreal

Moderatores societatis inter se colloquuntur. Antonius postulat ut quidam puer, quem protegit, in officio excipiatur.

— Quid facere puer scit?

Nihil fere, parum labori vacat.

— Apagel Praestans locus¹ in officio nostro ei dandus erit?

J. Jiménez

Barbastris.

SOLUTIONES

PAL. LAT. n. 185, p. 284-85-86-87.

PAL. ADULESC., n. 37, p. 4-5-6-7.

TRIANGULUS MAGICUS

M I R I U S
I N E S T
R E T I
I S I
U T
S

QUADRATUM MAGICUM

O V A
V I R
A R A

SCALAE SUBLIMES

Ad mor-tem te Ca-ti-li-na du-ci jus-su con-su-lis jam pri-dem o-por-te-bat (*Cicero*).

AD SALTUM EQUI

Fluunt dies et irreparabilis vita decurrit (*Seneca*).

HOMERI EPIGRAMMA XIII

Sunt decori patribus pueri, decori urbibus arces;
 Gloria cornipedes campi, navesque fretorum.
 Divitiae exornant aedes, proceresque —peritum
 Concilium— egregii species gratissima vulgo est.
 Ast ubi saevit hiems et fert Pater ipse pruinas,
 Laetior est visu claro domus igne renidens.

Herbertus H. Huxley

Mancunii.

Susceptum perfice munus.
 Oculus domini equum saginat.
 Continua messe senescit ager
 Sol omnibus lucet.
 Dum loquor hora fugit.
 Omnis labor optat praemium.
 Nescis quid vesper serus vehat.
 Noli miscere sacra profanis.
 Qui patitur vincit.
 Fortuna meliores sequitur.

QUADRATUM MAGICUM

	1	2	3	4	5
1					
2					
3					
4					
5					

1. Quid duces post bellum faciunt?
2. Quid deest homini mortuo?
3. Qui habitant in urbe?
4. Quid gravius quam vendere?
5. Si non es femina...

TENTORIA MOVAMUS!

MUSICA VULGARIS

JESUS ARAMENDIA latine aptavit

Ten to ri a an te lu cen mo va mus gnar
 ter, mon tis que su pere mus cul men a la cri ter;
 dor mi re non li cet, sur ga mus im pi gre; cli-
 tellas, o bo ni, tol la mus, co mi tes
 la la la la la la la la la
 la la la la la la

BIBLIOGRAPHIA

G. SCHWIEDER. — *Latine loquor*. Editio altera. Casa Editrice Herder, via Norico, 6, Roma, pag. 348. — L. 2.000 — DM 16.

Quo pacto nova haec editio parata sit, hisce clari auctoris verbis patet: «Iteratim ab editore rogatus et ab amicis impulsus, interveniente etiam Apostolica Constitutione «Veterum Sapientia» de latinitatis studio provehendo, tandem animum induxi ad alteram hujus operis editionem parandam. Haud pauca emendavi et indicem rariorum vocabulorum adjeci. Utinam haec editio eandem benevolentiam ac illa prior nanciscatur».

Ratio vero ac via hujus operis, scite distinguitur illis prooemii verbis: «Latinitas hic facilis quidem sed semper emendata, perspicua, profluens; haud raro Tulliana prorsus, aureae dixeris aetatis; saepius ex inferioribus hausta scriptoribus; interdum ex novo plane excussa, idque nec sine causa nec sine arte».

Quinque porro libris tota ordinatur compositio, nempe: I. Liber primus est de rudimentis et primis studiorum initiis, et quo primum discipulorum inter se deinde ipsorum cum praeceptoribus colloquia continentur. II. Secundus est de litterarum studiis rebusque eo pertinentibus et exercitationibus ludicris. III. Tertius, de moribus aliisque extra litterarum studiis actionibus. IV. Quartus, qui de praeceptis vel iis, quae pro praeceptis obtinent, cum discipulis colloquia continet. V. Denique quintus, de rebus gravioribus et quae iudicium postulant atque exercent».

Re vera latinarum litterarum studiosus sensim tanquam amica manu ducitur, qui expeditiorem tandem latinum, eumque quasi patrium, sermonem adhibeat. Merito Dioecesanum Commentarium Turnacense sic de opere scripsit: «Ce volume, bien pensé, bien écrit, bien composé, y aidera grandement». Etenim adminiculo utili facilique iis erit, qui latinam linguam usu cottidiano adhibere volunt.

ZAMORA VICENTE, ALONSO. — *Lope de Vega: Su vida y su obra*. Editorial Gredos, Madrid, pag. 294.

Hoc libro incohatur novum corpus «*Bibliothecae romanicae hispanicae*». Hac vero collectione domus Editrix Gredos sibi proposuit: legentium animos permovere in intimam linguae hispanicae et rei litterariae aestimationem.

A. Zamora egregie exponit et explicat vitam et opera hispani vatis Lope de Vega. Absolutum dicas opus, ubi prosa et versus, lyrica, epica, dramatica menti subicitur, quin ullus aspectus in scriptis praestantissimi vatis desideretur.

Libri index generalis sic habetur: Hispania tempore vatis Lope de Vega; ipsius vita; opera: quae ita ab auctore distinguuntur: opera solutae orationis; poemata narrativa; lyrica; scaena tempore vatis; indoles theatri, argumenta...

Et serie selectarum tabularum pictarum ornatur liber. Quem valde studiosis hispanarum litterarum commendamus: nam ibi almam Hispaniae vitam, quasi ex litteris factam, oculis animisque percipient.

I. GONZÁLEZ, C. M. F.

JEREZ, HIPOLITO, S. J. — *El educador de un imperio*. Editorial «Sal Terrae», Santander, pag. 306.

H. Jerez novum de Horatio librum —modo in discipulorum maxime mne-mosynon—, editum voluit. Prima de li-bro censura ab auctore recepta, sic se habebat: «El título sugestivo y real —*El educador de un imperio*— podría traducirse en este otro, tan real y valio-so como el del autor: *Filosofía de la poesía Horaciana*».

His sane verbis egregii Professoris propositum, in exarando libro, expro-mitur. Monographia de Horatio ex sen-tentia auctoris in ambitu civitatis roma-nae, quae cultus hodierni quasi speci-men et exemplar sit; quare in hoc ope-re amplum classicae latinitatis monu-mentum in unum redigere, genere di-cendi facili, florido eruditoque, conten-dit. Philosophia autem horatiana his praesertim locis a clarissimo scriptore contrahitur: De usu et consuetudine Ro-mae atque Athenis; amavitne Horatius naturam; Pallida mors; paupertatis Phi-losophus; novitne Horatius Biblia; Ethica horatiana; Quidnam rei docet Horatius...

Horatianam musam toto animo to-toque ingenio coluit P. Jerez, eamque jugibus magisterii annis discipulorum mentibus sedulo infigendam curavit. Ne-que immerito; vel ab ostracismo ipse Ovidius Horatium desiderabat: «Et te-nuit nostras numerosus Horatius aures,
/ Dum ferit Ausonia carmina culta lyra»
(*Trist.*, 4, 10).

I. GONZÁLEZ, C. M. F.

RENARD - DUYSINX. — *Répertoire des moyens audio-visuels*, pour les Pro-fesseurs de Langues anciennes dans l'enseignement moyen. Volume I.

Films fixes et diapositives. — Disques. A. Cl. Lg. Trésorier: Étienne Évrard, 39, rue Reynier, Liège, pag 183.

Volumen hoc alterum est in corpore cui index «Travaux de l'Association des Classiques de l'Université de Liège; quod professoribus magnum in docendo erit adminiculum. Duae partes librum defi-niunt. I. «Films fixes et diapositives». Res explicantur atque domus Editrices innuuntur. Argumenta vero ita distin-guuntur: 1) Graecia: regiones, civitates, monumenta, historia, artes, religio, ludi. 2) Roma: Etrusci, regiones, civitates, mo-numenta, historia, artes, religio. Roma-norum influxus extra Italiam.

II. Altera autem pars discis tribuitur. Rei elementa traduntur, domus Edito-riae, insignia, erogatores, notitiae. Deinde: 1) Auctores antiqui: a) Auctores graeci: textus, textus cum versione, con-versiones. b) Auctores latini: textus, tex-tus cum versione, versiones, «restitutio-nes musicae». 2) «Evocationes» histori-cae. 3) Institutio linguarum antiquarum. 4) Musica graeca antiqua.

Eodem in corpore mox alter tomus hujus operis evulgabitur.

PHILOPONUS, C. M. F.

Qui PALAESTRAM LATINAM aliquot annos in hac sede Barbastren-si moderatus est amicos et socios plu-rimum salvere jubet, omnibus gratum se praebet ex multis amicitiae officiis, eisque aperto animo vale dicit dum in spe, est juvante Deo, aliquando eos Romae videre.

Valeatis, boni amici, novosque Moderatores pari amore et honore prosequimini.

Josephus M.ª Mir, C. M. F.